

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΚΓ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 | 15 ΜΑΪΟΥ 1974 | ΑΡ. 10

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο Ν

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Β'.

VI. Λέγει δὲ ὁ κύριος: *Οὐδεὶς οἰκέτης δυοὶ κυρίοις δουλεύειν.* ἐὰν ἡμεῖς θέλωμεν καὶ θεῶ δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ. ἀσύμφορον ἡμῖν ἐστίν. 2. *τί γὰρ τὸ ὄφελος, ἐὰν τις τὸν κόσμον ὄλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν ζημιωθῇ;* 3. ἔστιν δὲ οὗτος ὁ αἶων καὶ ὁ μέλλον δύο ἐχθροί. 4. οὗτος λέγει μοιχείαν καὶ φθορὰν καὶ φιλαργυρίαν καὶ ἀπάτην, ἐκεῖνος δὲ τοῦτοις ἀποτάσσεται. 5. οὐ δυνάμεθα οὖν τῶν δύο φίλοι εἶναι· δεῖ ἡμᾶς τοῦτω ἀποταξαμένους ἐκεῖνω χρᾶσθαι. 6. οἴομεθα, ὅτι βέλτιόν ἐστιν τὰ ἐνθάδε μισῆσαι, ὅτι μικρὰ καὶ ὀλιγοχρόνια καὶ φθαρτά, ἐκεῖνα δὲ ἀγαπῆσαι, τὰ ἀγασθὰ τὰ ἀφθαρτα. 7. ποιοῦντες γὰρ τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ εὐρήσομεν ἀνάπνευσιν· εἰ δὲ μήγε, οὐδὲν ρύσεται ἐκ τῆς αἰωνίου κολάσεως, ἐὰν παρακούσωμεν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ. 8. λέγει δὲ καὶ ἡ γραφή ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ, *ὅτι ἐὰν ἀναστῇ Νῶε καὶ Ἰὼβ καὶ Δαυὶδ, οὐ ρύσονται τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.* 9. εἰ δὲ καὶ οἱ τοιοῦτοι δίκαιοι οὐ δύναται ταῖς ἑαυτῶν δικαιοσύναις ρύσασθαι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἡμεῖς, ἐὰν μὴ τηρήσωμεν τὸ βᾶπτισμα ἄγγον καὶ ἀμίαντον, ποῖα πεποιθήσει εἰσελευσόμεθα εἰς τὸ βασίλειον τοῦ θεοῦ; ἢ τίς ἡμῶν παράκλητος ἔσται, ἐὰν μὴ εὐρεθῶμεν ἔργα ἔχοντες ὅσια καὶ δίκαια;

1. Λουκ. 16, 13. Ματθ. 6, 24. 3. Ματθ. 16, 26 καὶ τὰ συναφῆ χωρία τῶν λοιπῶν Εὐαγγελιστῶν. 10. Ματθ. 11, 29. Ματθ. 25, 46. 14. Ἰεζ. 14, 14-20.

4 ὄλον ΑΣ: λ. Ι | 8 χρῆσθε Ι | 10 τὰ ἀφθ. Ι: καὶ ἀφθ. Α | 11 γάρ: λ. Ι | 16 αὐτῶν Α: λ. ΙΣ.

Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο Ν

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Β΄.

(Ἀπόδοσις εἰς ἀπλὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν).

VI. 1. Λέγει δὲ ὁ Κύριος· «Κανεὶς δούλος δὲν ἔμπορεῖ νὰ δουλεύῃ σὲ δύο κυρίους». Ἐὰν ἡμεῖς θέλωμεν νὰ δουλεύωμεν καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν μαμωνᾶν (τὸν διάβολον), εἶναι ἀσύμφορον δι' ἡμᾶς. 2. «Διότι ποία ἡ ὠφέλεια, ἐὰν κανεὶς κερδήσῃ ἔθλον τὸν κόσμον, ἀλλὰ ζημιωθῇ (χάσῃ) τὴν ψυχὴν του»; 3. Εἶναι δὲ ὁ αἰὼν οὗτος (ποῦ ζῶμεν, ἤτοι ἡ παρούσα ζωὴ) καὶ ὁ μέλλων (ἡ μέλλουσα ζωὴ) δύο ἔχθροί. 4. Οὗτος (ὁ αἰὼν, δηλ. ἡ παρούσα ζωὴ) λέγει (θέλει δηλ. καὶ ἐπιθυμεῖ) μοιχείαν καὶ φθορὰν (ἤτοι διαφθορὰν ἠθικὴν καὶ σωματικὴν) καὶ φιλαργυρίαν καὶ ἀπάτην, ἐκεῖνος δὲ (ὁ αἰὼν, ἤτοι ἡ μέλλουσα ζωὴ, τὴν ὁποίαν μᾶς ὑπόσχεται ὁ Κύριος καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν οἱ χριστιανοὶ νὰ προετοιμαζώμεθα) ἀποστρέφεται καὶ καταδικάζει ὅλα αὐτά. 5. Δὲν ἔμποροῦμεν λοιπὸν νὰ εἶμεθα φίλοι καὶ τῶν δύο· ἄρα ὀφείλομεν, ἀφοῦ ἀπαρνηθῶμεν τοῦτον (τὸν αἰῶνα, ἤτοι τὰς ἀμαρτωλὰς πράξεις τῆς παρουσίας ζωῆς μας), νὰ πράττωμεν ὅσα καλὰ καὶ ἐνάρετα θὰ μᾶς χρησιμεύσουν δι' ἐκεῖνον (τὸν αἰῶνα, τὴν μέλλουσαν ζωὴν). 6. Νομίζομεν, ὅτι εἶναι καλῦτερον (συμπερῶτερον καὶ ὠφελιμώτερον δι' ἡμᾶς) νὰ μισήσωμεν τὰ ἐδῶ (ἤτοι τὰς ἀμαρτωλὰς πράξεις καὶ τὰς κακὰς ἐπιθυμίας), διότι καὶ μικρὰ εἶναι (ἀνάξια λόγου) καὶ ὀλιγοχρόνια (πρόσκαιρα) καὶ φθαρτά· ἐκεῖνα δὲ νὰ ἀγαπήσωμεν, τὰ ἀφθαρτα ἀγαθὰ. 7. Διότι, ὅταν κάμνωμεν τὸ θέλημα τοῦ Χριστοῦ, θὰ εὑρωμεν ἀνάπαυσιν· ἄλλως, τίποτε δὲν θὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὴν αἰωνίαν κόλασιν (ποῦ μᾶς περιμένει), ἐὰν παρακούσωμεν εἰς τὰς ἐντολάς Του. 8. Λέγει δὲ ἡ Γραφή διὰ τοῦ (προφήτου) Ἰεζεκιήλ, ὅτι «ἐὰν ἤθελεν ἀναστηθῆ ὁ Νῶε καὶ ὁ Ἰωβ καὶ ὁ Δανιήλ, δὲν θὰ (ἔμπορέσουν νὰ) σώσουν τὰ παιδιὰ των (τοὺς ἀπογόνους των) ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν (εἰς τὴν ὁποίαν ἔπεσαν, λόγω τῶν ἀμαρτιῶν των)». 9. Ἐὰν δὲ καὶ οἱ τοιοῦτοι δίκαιοι (οἱ ἄγιοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ) δὲν ἔμποροῦν μὲ τὰ τόσα δίκαια (καὶ ἄγια ἔργα) αὐτῶν νὰ σώσουν τὰ παιδιὰ των, ἡμεῖς (οἱ χριστιανοί), ἐὰν δὲν φυλάξωμεν τὸ βάπτισμα ἀγνὸν καὶ ἀμίαντον (καθαρὸν καὶ ἀκλήιδωτον ἀπὸ ἀμαρτίας), μὲ ποῖον θάρρος (ἢ αὐτοπεποιθήσιν θὰ τολμήσωμεν νὰ παρουσιασθῶμεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ), ὥστε νὰ εἰσελθῶμεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; Ἡ ποῖος συνήγορος (ὑπεραπιστῆς καὶ βοηθὸς) θὰ ὑπάρξῃ δι' ἡμᾶς, ἐὰν δὲν εὑρεθῶμεν (ὑπὸ

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Ἐν ὄψει τῆς θερινῆς περιόδου

Κατὰ τὴν θερινὴν περίουον, ὡς γνωστόν, γὰ ἐκκλησιάσματα εἰς τοὺς ναοὺς ἀραιώνουσι αἰσθητῶς. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς διαφόρους λόγους. Ἄλλ' εἶναι ἐν φαινόμενον ἐπιτάμενον γὰ περιορισθῆ, ἀρκεῖ οἱ κατ' ἐνορίαν ποιμένες γὰ λάβουσι ἐγκαιρῶς μέτρα κατὰλληλα. Ἐν μέρος τῶν μὴ ἐκκλησιαζομένων τακτικῶς πιστῶν συμπεριφέρεται οὕτως ἐκ λόγων καθορῶς ψυχολογικῶν. Ἀποσιιάζουσι ἀπὸ τὴν λατρείαν ὄχι διότι ἔχουσι φύγει εἰς τὰς ἐξοχὰς ἢ ἐξ ἄλλου λόγου ἀνωτέρου τῆς θελήσεώς των, ἀλλὰ διότι, ἀπλοῦστατε, ἔπολογίζουσι τὸν καύσωνα. Πρὸς γὴν κατηγορίαν αὐτὴν πιστῶν δύναται ὁ ποιμὴν γὰ ἀσκίση σχετικὴν διαφώτισιν. Νὰ τοὺς δείξη ὅτι ἡ λατρεία εἶναι διαρκὴς ἀνάγκη τῆς ψυχῆς καὶ ὅτι ἡ ἐξ αὐτῆς ὠφέλεια πρόπει γὰ προτιμᾶται ἀπὸ τὰς τυχόν ἀπαιτήσεις τοῦ σώματος. Ἐξ ἄλλου, διενκόλλουσι τῶν χριστιανῶν τούτων ἐκ μέρος τῆς Ἐκκλησίας ἐκλλιστα ἡμπορεῖ γὰ ὑπόρη, ἂν ληφθῆ μέρος γὰ εἰ Ἀκολουθίαι γὰ τελῶνται εἰς λογικῶς σύντομον χρόνον καὶ γὰ μὴ εἶναι παρατεταμένα.

Τὰ ὑπηρετοῦντα εἰς τὸ Ἰ. Βῆμα παιδία

Καὶ ἄλλοτε ὁ «Ἐφημέριος» εἶχεν ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν τῶν ἐδλαβεστάτων ἀναγνωστῶν του εἰς γὴν ἐποικοδομητικὴν συμπεριφορὰν των ἐναντι τῶν ὑπηρετούτων εἰς τὸ Ἰ. Βῆμα παιδίων. Ἡ πείρα μαρτυρεῖ ὅτι ἐκ τούτων δὲν εἶναι ὀλίγα ὅσα, μὲ τὴν ἐξοικείωσιν, ὑφίστανται ἄμβλινσιν τοῦ θρησκευτικοῦ των αἰσθητηρίου. Πρέπει λοιπὸν ὁ λειτουργὸς γὰ ἐμπνέη εἰς αὐτὰ φωτεινὸν φόβον τοῦ Θεοῦ καὶ γὰ τὰ διδάσκη, ἰδίως διὰ τοῦ ἰδιοῦ του παραδείγματος, ὅτι ἡ διακονία περὶ τὸ Θεσιαστήριον εἶναι ὄντως «μέγα καὶ φοβερόν» πρᾶγμα. Ἡ ἀπλότης καὶ τὸ καλοπροαίρετον τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας, ὡς πάλιν ἡ πείρα μαρτυρεῖ, συντελοῦν, ὥστε γὰ ἀποδίδη καρποὺς ἢ τοιαύτη μέρος γὰ τοῦ ἱερέως. Ἄλλα τῶν παιδίων τούτων ἀποβαίνουσι, ἐνηλικιούμενα, ὄντως ζῶντα μέλη τῆς

τοῦ δικαιοκρίτου καὶ παντογνώστου Κυρίου) γὰ ἔχωμεν πράξει ἔργα ἅγια καὶ δίκαια (εἰς τὴν παροῦσαν ζώην μας);

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου

Η ΠΕΡΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΒΑΠΤΙΣΙΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ὁ κατὰ τὴν 21ην Μαΐου ἑορτασμός τῆς μνήμης τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τῶν θεοσεπτῶν βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων δίδει εἰς ἡμᾶς ἀφορμὴν νὰ στρέψωμεν ἰδιαιτέρως τὴν σκέψιν ἡμῶν πρὸς τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον, ὅστις ἐπεσφράγισε διὰ τῶν φωτεινῶν ἐνεργειῶν του τὴν νίκην τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι τοῦ Ἐθνισμοῦ.

Ἄν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὡς ἄνθρωπος διέπραξε πολλὰ λάθη καὶ ἂν πρὸς καιρὸν, ἔνεκα κακῶν εἰσηγήσεων, ἐφάνη ὑποστηρίζων ἀρειανίζοντα ἐπισκόπους καὶ δεικνύων δυσμένειαν πρὸς τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, ταῦτα δὲν αἴρουν τὸ γε-

Ἐκκλησίας, ἄλλα δέ, μὲ ἀφειρηθῆναι τὸ Ἰ. Βῆμα, καταλήγονν ἀρ-
γότερον πάλιν εἰς αὐτό, ὡς ζηλωταὶ κληρικαί.

Θεῖα Λατρεία καὶ Ὁρθοδοξία

Ἡ Ὁρθοδοξία δίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν θεῖαν λατρείαν. Δι' αὐτῆς κυρίως ἡ Ἐκκλησία μετὰ δίδει εἰς τὰ τέκνα τῆς τὸ φῶς τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τὴν ἀναγεννώσαν χάριν. Ἄλλα οἱ καρποὶ τῆς θείας λατρείας διὰ τὰς ψυχὰς θὰ ἦσαν περισσότεροι, ἂν οἱ πιστοὶ μετεῖχον εἰς αὐτὴν συνειδητῶς. Τοῦτο εἶναι ἀλήθεια, τὴν ὅποιαν ὅλοι ἐννοοῦμεν καὶ παραδεχόμεθα. Πῶς θὰ ἐπιτύχωμεν λοιπὸν μίαν τόσοον ἐκταταίαν λειτουργικὴν ἀναγέννησιν εἰς τὴν Χώραν μας; Ἀπλούστατα, ἂν δοθῇ εἰς τοὺς χριστιανούς μας ἡ δυνατοῦς νὰ ἀντιληφθοῦν καὶ νὰ ἐκτιμήσουν τὴν ἀξίαν τῆς θείας λατρείας ὑπὸ φωτεινὰ κριτήρια, σύμφωνα πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου Παραδόσεως. Οἱ κατ' ἐνορίαν πεμνόμενοι λοιπὸν ἄς μὴ ἀμελήσουν τὸ κατεπεῖγον τοῦτο καθήκον των. Ἄς τονίζον εἰς τὰ πνευματικά των τέκνα αὐτὴν τὴν σω. ἴριον ἀλήθειαν. Ἄς ἀναπτύσσουν εἰς αὐτά, ὅσον εἶναι δυνατὸν συστηματικώτερον, τὴν προσφέρει ἡ ἐν-συνειδητος καὶ ἐνεργὸς συμμετοχὴ των εἰς τὴν θεῖαν λατρείαν διὰ τὴν ψυχικὴν των ὠφέλειαν. Διότι μόνον μὲ τοιαύτην συμμετοχὴν, ὁ χριστιανὸς κατορθίζεται εἰς τὰ τῆς πίστεως, στερεοῦται εἰς τὸ ὀρθόδοξον φρόνημά του καὶ ἀγιάζεται κατὰ τε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα.

γονός, ὅτι προσέφερον ἀνυπολογίστους ὑπηρεσίας εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ὁ Κωνσταντῖνος, πρὸς τοῖς ἄλλοις, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσουν οἱ Χριστιανοὶ ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἄσκησιν τῶν θρησκευτικῶν των καθηκόντων· εἰς τὸ νὰ καταργηθοῦν οἱ κατὰ τὸ παρελθὸν ἰσχύσαντες ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν νόμοι· εἰς τὸ νὰ ἀποδοθοῦν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς οἱ ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν ἀφαιρεθέντες ἐξ αὐτῶν τόποι τῆς λατρείας καὶ εἰς τὸ νὰ θριαμβεύσῃ ἡ Ὀρθοδοξία ἐναντίον τοῦ Ἀρειανισμοῦ κατὰ τὴν Α΄ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῇ Σύνοδον (325 μ.Χ.).

Ἄν καὶ οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου διείποντο ἐκ τοῦ ἐνοτίκτου τῆς δυνάμεως, εἶναι ἀπολύτως βέβαιοι, ὅτι ὁ μέγας οὗτος αὐτοκράτωρ σὺν τῷ χρόνῳ προΐοντι ἐκυριαρχεῖτο ὅλον ἐν καὶ περισσότερον ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπόδειξις τῆς εὐσεβείας του εἶναι ἡ συμβολή του εἰς τὴν οἰκοδόμησιν ἀναριθμήτων ναῶν ἐν Ἱεροσολύμοις, Ρώμῃ, Τρεβήροις καὶ ἄλλοις τόποις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

Κατὰ χαρακτηριστικὸν τρόπον ὁ Κωνσταντῖνος ἠτοίμασε καὶ τὸν προσωπικόν του τάφον ἐν τῇ βασιλικῇ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐτέθη κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του ἐν τῷ μαυσωλείῳ ἐν μέσῳ τῶν πρὸς τιμὴν τῶν δώδεκα ἀποστόλων ἀναμνηστικῶν πλακῶν.

Ἡ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον λειτουργικὴ τιμὴ ἔσχε ἴσως τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς μεταξὺ τῶν Ἀρειανῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει διεδόθη τάχιστα εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν, τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου τιμωμένου ὡς ἰσαποστόλου.

Ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ἀγιοποίησιν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ἕνθεν μὲν ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἔκφρασις τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς δι' ὅσα ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ αὐτῆς ἔπραξεν ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ὅτι αἱ κηλίδες τῶν ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων σφαλμάτων του ἐξηλείφθησαν διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὅπερ ἐν κατανύξει ἐδέχθη ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐκδημίας του.

Ἡ βάπτισις αὕτη περιγράφεται ἐν τῷ δ' λόγῳ τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας εἰς τὸν βίον τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Οὕτως ὁ Εὐσέβιος, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐξιστορεῖ τὰ ἑξῆς, παρομοιαζόμενα εἰς νεοελληνικὴν μετάφρασιν:

«Ἐπειδὴ δὲ (ὁ Κωνσταντῖνος) ἀντελήφθη τὸ τέλος τῆς ζωῆς, ἐνόμιζεν, ὅτι αὐτὸς πρέπει νὰ εἶναι ὁ καιρὸς τοῦ κα-

θαρισμοῦ ἀπὸ τὰ σφάλματα, τὰ ὁποῖα κάποτε εἶχονπραχθῆ ὑπ' αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐδέχθη, μὲ τὴν δύναμιν τῶν μυστικῶν λόγων, μάλιστα μὲ τὸν σωτήριο λόγον τοῦ λουτροῦ (τοῦ βαπτίσματος) νὰ καθαρῖσθ τὴν ψυχὴν ἐκ τοῦ ρύπου τῶν ἁμαρτημάτων, ὅσα συνέβη νὰ πράξῃ ὡς θνητός. Ἄφοῦ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν ταύτην εἰς τὸν νοῦν του, γονατίας ἐπάνω εἰς τὸ ἔδαφος, ἰκέτευε τὸν Θεόν... Ἄναχωρήσας δὲ ἀπὸ ἐδῶ, φθάνει εἰς ἓν προάστειον τῆς Νικομηδείας καὶ ἐδῶ, ἀφοῦ ἐκάλεσεν εἰς συνάθροισιν τοὺς ἐπισκόπους, ὡς ἐξῆς περίπου ὠμίλησε πρὸς αὐτούς:

«...Καιρὸς εἶναι νὰ ἀπολαύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν σφραγίδα, ἢ ὁποῖα προσφέρει τὴν ἀθανασίαν, καιρὸς εἶναι νὰ λάβωμεν μέρος εἰς τὸ σωτήριο σφράγισμα... Ἄς μὴ ὑπάρχῃ λοιπὸν καμμία ἀμφιβολία. Διότι καὶ ἐὰν πάλιν ὁ Κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου θέλῃ νὰ ἐξακολουθήσωμεν ἡμεῖς νὰ ζῶμεν ἐδῶ καὶ ἐὰν τοιοιτοτρόπως ἔχῃ ὀρισθῆ (ὑπὸ τοῦ Θεοῦ) νὰ ζῶ ἐγὼ (ἀκόμη εἰς τὴν γῆν) μαζί μὲ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ καὶ λαμβάνων μέρος εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς συνάξεις νὰ συμμετέχω μαζί μὲ ὄλους εἰς τὰς κοινὰς προσευχάς, τότε θὰ ἐπιβάλω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου κανονισμοὺς ζωῆς, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀρμόζουν εἰς τὸν Θεόν».

Αὐτὸς μὲν ἔλεγεν αὐτά· οἱ δὲ ἐπίσκοποι, τελοῦντες ὅσα ἦσαν σύμφωνα πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα, ἐφήρμοζον τὰς θείας διατάξεις καὶ μετέδιδον ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικὰ μυστήρια, ἀφοῦ προσδιώρισαν ἐκεῖνα, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα. Καὶ τώρα πλέον ἀπὸ τοὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπάρξαντας αὐτοκράτορας μόνος ὁ Κωνσταντῖνος ἀναγεννώμενος μὲ τὰς μαρτυρίας τοῦ Χριστοῦ, ἐβαπτίζετο καί, καθιστάμενος ἄξιος τῆς θείας σφραγίδος (τοῦ χρίσματος), ἠσθάνετο πνευματικὴν ἀγαλλίασιν, ἐγίνετο καινούργια ὑπαρξίς καὶ ἐγέμιζεν ἐσωτερικὰ ἀπὸ θεῖον φῶς, ἔχων χαρὰν μὲν εἰς τὴν ψυχὴν διὰ τὸ ὑπέρμετρον τῆς πίστεως, δοκιμάζων δὲ εὐχάριστον ἐκπληξιν διὰ τὸ ὅτι ἦτο ὀλοφάνερη ἡ θεία δύναμις. Ὅταν δὲ ἐτελείωσαν ὅσα ἔπρεπε νὰ γίνουν, ἐφόρεσε λαμπρὰ καὶ βασιρικὰ ἀκτινοβολοῦντα ἐνδύματα καὶ ἀνεπαύετο ἐπάνω εἰς ὀλόλευκα στρωμένο κρεβάτι, διότι δὲν ἠθέλησε πλέον νὰ ἐγγίσῃ τὴν (βασιλικὴν) πορφύραν ἀλουργίδα (ἐσθῆτα)».

Τῷ ὄντι ἢ ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ὑποδοχὴ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐσήμανε τὸν πλήρη ἐξαγιασμὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ.

Καθηγητῆς ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Κοσμήτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΗΣΥΧΙΑ *

‘Ο ὄσιος Ἀββᾶς Ἀμμωνᾶς² γράφει ἐπιστολὴν πρὸς μοναχοὺς, ἐξαίρων τὴν ὠφέλειαν τῆς ἡσυχίας, ἄνευ τῆς ὁποίας αὐτὸ δύναται ἡ ψυχὴ, ὡς δεῖ, τὸν Θεὸν ἐπιγινῶναι» (σελ. 48). Ἡ ἰδιαιτέρα δὲ σπουδαιότης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ αὐτῆς ἐγκεῖται εἰς τὸ γεγονός ὅτι αὕτη ὑπογραμμίζει ζωηρῶς τὴν ποιμαντικὴν σημασίαν τῆς ἡσυχίας. Φέρων ὁ ὄσιος Ἀμμωνᾶς τὸ παράδειγμα τοῦ Ἡλιοῦ τοῦ Θεοσβίτου καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, τονίζει ὅτι αἱ προϋποθέσεις τῆς ἐπιτυχοῦς ποιμαντικῆς διακονίας ἀποκτῶνται εἰς τὴν ἡσυχίαν τῆς ἐρήμου. «Μὴ γὰρ νομίσητε, ὅτι ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων ὄντες οἱ δίκαιοι, μετὰξὺ αὐτῶν κατάρθρωσαν τὴν δικαιοσύνην· ἀλλὰ πολλὴν ἡσυχίαν πρότερον ἀσκήσαντες ἐσχῆμασιν ἐν ἑαυτοῖς οἰκοῦσαν τὴν δύναμιν τὴν θεϊκὴν, καὶ τότε ὁ Θεὸς ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον τῶν ἀνθρώπων, ἔχοντας ἀρετάς, ἵνα οἰκοδομῇ γένωνται τῶν ἀνθρώπων καὶ θεραπεύσωσι τὰς ἀρρωστίας αὐτῶν· ἰατροὶ γὰρ ἦσαν τῆς ψυχῆς καὶ τὰς ἀρρωστίας αὐτῶν ἠδύναντο θεραπεύσαι. Διὰ ταύτην τὴν χρείαν, ἀπὸ τῆς ἡσυχίας ἀπεσπῶντο, καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀπεστέλλοντο· τότε δὲ αὐτοὺς ἀποστέλλει, ὅταν θεραπευθῇ πάντα αὐτῶν τὰ νοσήματα» (σελ. 48).

Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐγκόσμιος ποιμὴν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μαθητεύσῃ, ὡς οἱ μοναχοί, εἰς τὴν σοφίαν τῆς ἐρήμου, ἡ βασικὴ ἰδέα τοῦ ὀσίου Ἀμμωνᾶ διατηρεῖ τὸ ποιμαντικὸν κύρος τῆς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐν λόγῳ ποιμένου. Διότι ἡ «ἡσυχία», ὡς βίωμα καὶ ἐμπειρία, δὲν συναντᾶται ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὸν ἐρημον τόπον μετὰ τὴν τεχνικὴν (τοπικὴν) ἔννοιαν τοῦ ἔρου τοῦτου. Ὁρθῶς ὑπεγράμμισεν ὁ ὄσιος Νικήτας ὁ Στηθάτος, ὅτι ἡ ἐρημία εἶναι μία ἔννοια σχετικὴ καὶ δὲν πρέπει νὰ ταυτίζεται ἀπολύτως μετὰ τὸν σκηρικὸν χώρον τῆς ἀπουσίας τῆς ζωῆς. Ὁ ἐγκόσμιος ποιμὴν, ὁ ὁποῖος ἀναγνωρίζει τὴν ὀρθότητα τῆς βασικῆς ἰδέας τοῦ ὀσίου Ἀμμωνᾶ, γνωρίζει νὰ ἀνευρίσκῃ τὸν «χώρον» τῆς ἡσυχίας, ἡ ὁποία δύναται νὰ θεραπεύῃ τὰς ἀρρωστίας τοῦ ἢ νὰ ἀναπληρώνη τὰς δαπανωμένας πνευματικὰς του δυνάμεις. Διὰ τοῦτο τὸ πρόβλημα τῆς «ποιμαντικῆς ἡσυχίας» δὲν ἔχει πρωτίστως τεχνικὸν χαρακτῆρα, συνδεόμενον δηλ. πρὸς τὴν δυνατότητα ἢ μὴ τῆς ἀνευρέσεως

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 179 τοῦ ὑπ’ ἀριθ. 9 τεύχους.

2. «Μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Μ. Ἀντωνίου» ἐν τῇ κοινότητι τῶν ἐρημιτῶν—ἀσκητῶν τοῦ Πισπίρ, ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ Νείλου, Β.Ε.Π. τόμ. 40, σελ. 41.

τοῦ χώρου τῆς ἡσυχίας. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἔχει κυρίως πνευματικὸν χαρακτήρα, σχετιζόμενον πρὸς τὴν πρόγευσιν ἢ μὴ ἐκ μέρους τοῦ ποιμένος τῆς γλυκύτητος, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκοδομητικῆς δυνάμεως τῆς ἡσυχίας. Κατὰ τὸν ὅσιον Ἀμμωνᾶ· «Οἱ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πεμπόμενοι (ποιμένες) ἀποστῆναι μὲν τῆς ἡσυχίας οὐ βούλονται, εἰδότες ὅτι δι' αὐτῆς ἐκτίσαντο τὰς θείας δυνάμεις, ἵνα δὲ μὴ παρακούσωσι τοῦ δημιουργοῦ, ἔρχονται πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων οἰκοδομήν» (σελ. 49). Τοῦτο σημαίνει ὅτι, εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστελλομένων ποιμένων, ἡ κατὰ στασις τῆς ἡσυχίας ἀποτελεῖ μονίμως τὴν πνευματικὴν βάσιν ἐξορηγήσεως αὐτῶν. Οὗτοι τρέφονται καὶ θεραπεύονται εἰς τὴν ἡσυχίαν καὶ οὕτω μόνον καθίστανται ἱκανοὶ νὰ ἐργασθοῦν τὴν οἰκοδομήν τῶν ἀνθρώπων.

Κατὰ τὸν ὅσιον Ἀμμωνᾶ, ἡ ἀποκλειστικὴ ἀπασχόλησις τοῦ ποιμένος εἰς τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς τῶν πιστῶν (καὶ ἄνευ δηλ. τῆς ἀπολαύσεως τῶν εὐεργεσιῶν τῆς ἡσυχίας) ἔχει ὡς βασικὸν ἀποτέλεσμα τὴν ὑποδούλωσιν αὐτοῦ εἰς τὰ ἰδικά του θελήματα. «Οἱ γὰρ ἀφιστάμενοι τῆς ἡσυχίας οὐ δύνανται νικῆσαι τὰ ἑαυτῶν θελήματα, οὐ δὲ καταπαλαῖσαι τὸν μαχόμενον αὐτοῖς πόλεμον». Περαιτέρω δὲ συνέπεια τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς τοῦ ποιμένος νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τῶν θελημάτων αὐτοῦ εἶναι ἡ στέρησις τῆς γλυκύτητος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. «Οἱ γὰρ πλεῖστοι τῶν μοναχῶν οὐκ ἔφθασαν εἰς τοῦτο, παραμείναντες μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυνηθέντες νικῆσαι πάντα τὰ θελήματα ἑαυτῶν· οὐ γὰρ ἠθέλησαν καταπονῆσαι ἑαυτούς, ὥστε ἐκφυγεῖν τὸν περισπασμὸν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἔμεινον περισπώμενοι μετ' ἀλλήλων, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔγνωσαν τὴν γλυκύτητα τοῦ Θεοῦ, οὐ κατηξιώθησαν οἰκῆσαι ἐν αὐτοῖς τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ παρασχεῖν αὐτοῖς τὴν οὐράνιον ποιότητα. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνοικεῖ ἐν αὐτοῖς ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ περισπῶνται ἐν τοῖς κατὰ τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ ἐν τοῖς πάθεσι τῆς ψυχῆς ἀναστρέφονται, καὶ ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις δόξαις καὶ τοῖς θελήμασι τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου» (ἀνωτ.).

Ἡ ὑπογράμμισις αὐτῆ τῶν συνεπειῶν τοῦ περισπασμοῦ τῶν ποιμένων δεικνύει, ὅτι ἡ ἡσυχία εἶναι ὄρος ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τῆς ποιμαντικῆς διακονίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς οὐδέποτε ἀποστέλλει εἰς τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἀνθρώπων πνευματικοὺς ὁδηγούς, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ὀλοκληρωθῆ, κατὰ τὸ δυνατόν, ἀσκιούμενοι εἰς τὴν ἡσυχίαν. Εὐχρηστο ὄργανα εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ εἶναι οἱ ποιμένες οἱ ἀφορμώμενοι ἀπὸ τὴν πνευματικὴν κωνίστραν τῆς ἡσυχίας. Ἄδύνατον γὰρ ἐστὶ τὸν Θεὸν ἀποστεῖλαι ψυχὴν εἰς μέ-

σον τῶν ἀνθρώπων, πρὸς οἰκοδομὴν αὐτῶν, ἔχουσαν τὴν ἀσθένειαν. οἱ ἐρχόμενοι δὲ πρὸ τοῦ τελειωθῆναι, τῷ ἰδίῳ θελήματι ἔρχονται, καὶ οὐ τῷ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς γὰρ λέγει περὶ τῶν τοιούτων· «Ἐγὼ μὲν οὐκ ἀπέστειλλον αὐτούς, αὐτοὶ δὲ ἀφ' ἑαυτῶν ἔτρεχον» (Πρβλ. Ἱερ. 23,21) διὰ τοῦτο οὐδὲ ἑαυτοὺς φυλάξει δύνανται, οὐδὲ ἄλλην οἰκοδομήσαι ψυχὴν».

Ἡ ἀνωτέρω περὶ ποιμαντικῆς ἡσυχίας ἀποψις τοῦ ἀββᾶ Ἀμμωνᾶ ἔχει ὅλως ἰδιαίτεράν σημασίαν διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ συγχρόνου ποιμένου. Οὗτος διαβίων καὶ ἐργαζόμενος ἐντὸς ἀτμοσφαιράς περισπασμοῦ ὑψηλῆς ἐντάσεως, ἔχει πρᾶγματι ἀνάγκη τῶν ἀνανεωτικῶν ἐμπειριῶν τῆς ἡσυχίας. Ὁ τρόπος τῆς συγχρόνου ζωῆς συγγέει τὸ πνεῦμα τοῦ ποιμένου καὶ συσκοτίζει τὸν νοῦν αὐτοῦ καὶ καθιστᾷ ἄκρως δυσχερὲς τὸ ἔργον τῆς νήψεως καὶ ἐργηγόρσεως. Οὕτω βαρύνεται ἡ ψυχὴ τοῦ ποιμένου ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων περισπασμῶν καὶ παραδίδεται οὗτος ἀσυναίσθητως εἰς τὰ θελήματα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, κατὰ τὸν ὅσιον Ἀμμωνᾶ³, μία λύσις ὑπάρχει. «Καὶ ἐὰν ἴδητε τὴν καρδίαν ὑμῶν πρὸς ὥραν τινὰ βαρυνομένην, ἐνέγκατε τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν καὶ εὐσεβεῖ λογισμῶ κατὰ διάνοιαν ἐτάσατε αὐτήν, καὶ οὕτως ἀνάγκη πάλιν θερμαίνεται καὶ πυροῦται ἐν Θεῷ». Ἡ πνευματικὴ ὁμως ἐργασία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ποιμὴν θὰ φέρῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐνώπιόν του μόνον εἰς τὸν χῶρον τῆς ἡσυχίας εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ. Διότι ἐν τῇ ἡσυχίᾳ δύναται ὁ ποιμαντικὸς νοῦς νὰ ἴδῃ ἑαυτόν, τ. ἔ. νὰ ἐπιστραφῇ εἰς ἑαυτόν καὶ νὰ σταθῇ ἐνώπιος ἐνωπίῳ, μακρὰν τῶν περισπασμῶν τοῦ συγχρόνου κόσμου.

Ἡ ἐν ἡσυχίᾳ αὐτοθεώρησις αὕτη, ἐφ' ὅσον ἔχει πνευματικὸν καρπὸν, θὰ καταστήσῃ τὸν ποιμένα ἀθηντικὸν ἐντολοδόχον τῆς ποιμαντικῆς διακονίας καὶ ἐπομένως ἱκανὸν θεραπευτὴν καὶ οἰκόμενον τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν.

«Ἴδου ἐγνώρισα ὑμῖν τῆς ἡσυχίας τὴν δύναμιν, καὶ ταύτην ὁ Θεὸς ἀποδέχεται. Ἐπεὶ οὖν ἐργαζομαι τὴν βοήθειαν καὶ τὸ μέτρον τῆς ἡσυχίας, φθάσατε εἰς αὐτό»⁴.

I. K.

3. Ἐπιστολὴ Β', Περὶ γεωργίας Χάριτος, Β.Ε.Π. τόμ. 40, σελ. 51.

4. Ἐπιστ. Α', σελ. 40.

Ο ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΕΩΤΕΡΑΝ ΕΛΛΑΔΑ*

γ) Ἡ δὴ μευσις τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας.

Στὴν προηγούμενη παράγραφο ὑπεστηρίξαμε πὺς ἡ Πολιτεία, μὲ διάφορα μέτρα, ποὺ κατὰ καιροὺς ἔλαβε γιὰ τὸν μοναχισμό, συνετέλεσε στὴν γρηγορότερη παρακμὴ του. Ἀνάμεσα δὲ στὰ μέτρα αὐτὰ ἀνεφέραμε καὶ τὴν ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσι τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων, ποὺ ἄρχισε νὰ συζητῆται τὸ 1919. Ἴσως πολλοὶ ἀπορήσουν γιὰ ποῖο τάχα λόγο ἓνα μέτρο καθαρὰ οἰκονομικὸ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν ἀνοδικὴ πορεία τοῦ μοναχισμοῦ, ποὺ εἶναι θεσμὸς καθαρὰ πνευματικὸς. Ἡ ἀπορία δὲν εἶναι σοβαρὴ. Γιατὶ στὸν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ ὑλικά ἐξυπηρετοῦν τὰ πνευματικά. Ὁ μοναχισμὸς, εἰδικώτερα, δὲν ἐθεώρησε ποτέ του, θεωρητικὰ τοῦλάχιστον, τὰ ὑλικά ἀγαθὰ σὰν σκοπὸ τοῦ ἢ ἔστω σὰν ὑπόβαθρο τῆς πνευματικῆς του προαγωγῆς. Βασικὴ ἀρετὴ τῶν μοναχῶν εἶναι ἡ ἀκτημοσύνη. Ἀλλὰ ἄλλο ἀτομικὴ ἀκτημοσύνη καὶ ἄλλο μοναστηριακὴ περιουσία, ποὺ μὲ τὶς προσόδους τῆς ἐξασφαλίζει τὴ διαβίωσι τῶν μοναχῶν καὶ τὴν κάλυψι τῶν ποικίλων ἀναγκῶν τῆς μονῆς καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδῶ εἶναι τὸ μεγάλον σφάλμα, ποὺ κάνουν ὅσοι καταπιάνονται μὲ τὰ θέματα τοῦ μοναχισμοῦ εἴτε μὲ προκατάληψι ἐναντίον του, εἴτε μὲ προχειρότητα. Καὶ στὸ κάτω-κάτω, ἐὰν οἱ μονεὲς δὲν πρέπει νὰ ἔχουν περιουσία, ὅπως ἴσως θὰ ἠθέλαν οἱ θιασῶται αὐτῆς τῆς θεωρίας, αὐτὸ κατ' οὐδένα τρόπο δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἀθθαίρετη ἀπόσπασί της μὲ τὴ μέθοδο τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως χάριν δημοσίας ὠφελείας καὶ δημοσίου συμφέροντος. Κάτι τέτοιο, καὶ ἐφ' ὅσον γίνεται ἐκβιαστικὰ καὶ χωρὶς πραγματικὴ ἀνάγκη, δὲν διαφέρει, νομίζομεν, ἀπὸ τὴν ἀπροκάλυπτη ἀρπαγὴ ξένης ἰδιοκτησίας.

Ἄλλ' ὡς φέρωμε τώρα τὸν λόγον στὴν ὑπόθεσι αὐτῇ. Τὸ ἔτος 1919 ἄρχισε νὰ γίνεται λόγος γιὰ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσι μεγάλων γεωργικῶν κτημάτων στὴ Θεσσαλία, Μακεδονία καὶ ἄλλοῦ, καὶ διανομὴ των εἰς τοὺς ἀκτήμονας καλλιεργη-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 174 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 τεύχους.

τάς των. Ἀπὸ τὸν πρῶτο κιόλας καιρὸ ἄρχισε νὰ διαδίδεται πὸς στὴ διάταξι ἐπρόκειτο νὰ ὑπαχθῶν καὶ τὰ μοναστηριακὰ κτήματα, πράγμα πού ἀνησύχησε πολὺ τὴν Ἐκκλησία. Ἄν γινόταν κάτι τέτοιο, ἦταν βέβαιο πὸς ἡ Ἐκκλησία θὰ ἔστερείτο ἐνὸς βασικοῦ ὑποβάθρου της, καὶ τοῦτο κυριολεκτικῶς «ἀντὶ πινακίου φακῆς». Τὸ θέμα συνεζητήθη τότε στὴν Ἱ. Σύνοδο, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου Μελετίου, κατὰ τὴν συνεδρίαν της τῆς 27-11-1919, διότι εἶχε ἐν τῷ μεταξὺ εἰσαχθῆ εἰς τὴν Βουλὴ πρὸς τροποποίησιν ὁ νόμος 1072 περὶ ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως κτημάτων, ὁ ὁποῖος ἐνῶ προέβλεπε νὰ παραμένουν στοὺς ἰδιώτας ἰδιοκτικῆς τοὐλάχιστον 1.000 στρέμματα ἀπὸ τὰ κτήματά των, πού θὰ ἀπηλλοτριοῦντο, ἀντιθέτως γιὰ τὰ κτήματα τῶν νομικῶν προσώπων μὲ κοινοφελεῖς σκοποὺς καὶ τῶν μονῶν δὲν προέβλεπε τὸ εὐεργετικὸ τοῦτο μέτρο. Κατὰ τὴν συζήτησιν ἐτονίσθη ἡ σκοπιμότης γενικῶς τοῦ νόμου περὶ ἀπαλλοτριώσεως καὶ ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιον τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀκτημόνων, τελικῶς δὲ ἐπροτάθη νὰ παρακληθῆ ἡ Κυβέρνησις νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν νόμον ἡπιώτερον γιὰ τὴν Ἐκκλησία, νὰ ἀποζημιωθῆ ἡ Ἐκκλησία στὴν τιμὴ τῶν κτημάτων της, στὴν ἀπαλλοτριώσει νὰ λάβουν μέρος ὡς δικαιούχοι καὶ οἱ ναοὶ καὶ οἱ ἐφημέριοι κλπ. Ἀπόφασις δὲν ἐλήφθη, ἀλλὰ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 30-1-1920 ὁ Μητροπολίτης Μελέτιος ἀνήγγειλε ὅτι ὁ Πρωθυπουργὸς τὸν εἶχε διαβεβαιώσει ὅτι τὸ μέτρον θὰ ἐφηρμόζετο μόνον ἐπὶ ὄσων Μονῶν θὰ ὑπῆρχε ἀνάγκη, πάντως ὄχι ἐφ' ὄλων. Ἔτσι ἠρέμησε ἡ Σύνοδος, ἡ ὁποία, ὅπως φαίνεται, δὲν ἀντέδρασε ὅσο ἔπρεπε στὴν πρόθεσι τῆς Κυβερνήσεως γιὰ ἀπαλλοτριώσει καὶ τῆς ἐκκλησ. περιουσίας¹⁰², καίτοι ὑπεβλήθη τότε πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ὑπόμνημα τῆς Ἱ. Συνόδου, τὸ ὁποῖον ἐχαρακτήριζε ὡς ἀντισυνταγματικὴ τὴν διάταξι περὶ ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας καὶ ἀντέκρουε τὰ ἐπιχειρήματα ἐκείνων, πού διετείνοντο ὅτι δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως ἡ περιουσία αὐτή. Στὸ τέλος τὸ ὑπόμνημα ἐζήτηε νὰ μὴ ἐφαρμοσθῆ ὁ νόμος γιὰ ὄλα τὰ κτήματα τῶν Μονῶν, γιὰ ὅσα δὲ τελικὰ κριθῆ ἀναγκαῖα ἡ ἐφαρμογὴ του, νὰ δοθῆ στὴν Ἐκκλησία ἀποζημιώσει ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀξία των.

(Συνεχίζεται)

Ἄρχιμ. ΧΡΙΣΤΟΔ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ·Ι·ΔΗΣ

102. Ἄρχιμ. Θ. Στράγκα, ἐνθ' ἄνωτ., Β', σ. 861-863.

Η ΑΦΟΒΙΑ

ΚΑΙ Ο ΦΟΒΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ*

3. ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Ὁ θεῖος φόβος εἶναι συναίσθημα ἀπορρέον ἐκ τοῦ βαθυτάτου σεβασμοῦ, τὸν ὅποιον ἐκλεκταὶ καρδίαι τρέφουσιν ἐντὸς των πρὸς τὸν πανοικτίρμονα Θεόν. Εἶναι ἀνάλογόν τι πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον αἰσθάνεται ὁ υἱὸς ἐνώπιον τοῦ πατρὸς του. Εἶναι δύναμις ὠστικῆ τῆς ψυχῆς ὠθοῦσα αὐτὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ προφυλάττουσα ταύτην ἀπὸ τῆν ἁμαρτίαν. Ἀνθρωπος διακατεχόμενος ἐκ τοῦ φόβου, δὲν διαπράττει τὴν ἁμαρτίαν, οὐχὶ διότι φοβεῖται τὴν τιμωρίαν, τὴν ὅποιαν συμπαρασύρει μεθ' ἑαυτῆς πᾶσα ἁμαρτία, ἀλλὰ διότι δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ λυπήσῃ τὸν Θεὸν Πατέρα, Ὅστις ἐκ τοῦ ὕψους τοῦ οὐρανοῦ παρακολουθεῖ τὴν ζωὴν τοῦ παιδὸς του. Κλασσικὸν παράδειγμα ἐν προκειμένῳ εἶναι ὁ ἅγιος Ἰωσήφ ὁ Πάγκαλος, ὅστις ἀπαθῶν μετὰ βδελυγμίας τὰς προτάσεις τῆς γυναικὸς τοῦ Πετεφρῆ ἔλεγεν: «Πῶς ποιήσω τὸ πονηρὸν τοῦτο ρῆμα καὶ ἁμαρτήσομαι ἐναντίον τοῦ Θεοῦ μου;».

Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι οὔτε ἄμετρον θάρρος, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀπόγνωσις. Κεῖται εἰς τὸ μέσον. Διότι καὶ τὸ ὑπερβολικὸν θάρρος, ὅταν ἐγγίζωμεν τὸν Κύριον, καὶ ἡ ἀπόγνωσις, κρατοῦν τὸν ἄνθρωπον μακρὰν τῆς σωτηρίας. Ἀμφότερα ταῦτα ὁ ἱ. Χρυσόστομος τὰ ἀποκαλεῖ «προδοσίαν» τῆς σωτηρίας. «Προδοσία, λέγει, τῆς ἡμετέρας σωτηρίας καὶ τὸ θαρρεῖν ἐστῶτα καὶ τὸ ἀπογιγνώσκειν κείμενον· δι' ὃ τοὺς ἐστῶτας ἀσφαλιζόμενος ὁ Παῦλος ἔλεγεν «ὁ δοκῶν ἐστάναι, βλεπέτω μὴ πέσῃ» καὶ πάλιν «φοβοῦμαι μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι» (Λόγ. περὶ μετανοίας ἐξ ἀγροῦ ἐπανήκων).

Ὁ ἅγ. Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης παρομοιάζων τὴν πορείαν τῆς ψυχῆς πρὸς ἐκεῖνην τοῦ πλοίου λέγει ὅτι, καθὼς τὸ πλοῖον διὰ νὰ πλεύσῃ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ δύο πράγματα τ. ἔ. ἀπὸ ἰστίαι (ἄρμενα) καὶ βάρου, «οὕτω καὶ μία ψυχὴ ἔχει χρεῖαν ἐξ ἴσου καὶ ἀπὸ ἐλπίδα καὶ ἀπὸ φόβου. Ἀπὸ ἐλπίδα, διὰ νὰ πηγαίνῃ ἐμπρός... καὶ ἀπὸ φόβου, διότι αὐτὸς ὁ φόβος ἡμπορεῖ νὰ κρατήσῃ εἰς ἀσφάλειαν, διὰ

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 176 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 τεύχους.

νά μὴ κινδυνεύσῃ ἀνάμεσα εἰς τόσας φουρτούνας τοῦ κόσμου καὶ τῶν παθῶν» (Πνευματικὰ Γυμνάσματα. Ἀθῆναι, 1869 σ. 557).

Κατὰ τινὰ ἄλλην εἰκόνα, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέχει ὁ Ἅγ. Ἰσαὰκ ὁ Σϋρος, ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ἀπαιτούμενον ἐκεῖνο βάρος εἰς τὴν ψυχὴν, ὥστε νὰ μὴ φέρεται αὕτη τῆδε κἀκεισε ὑπὸ τῶν ρευμάτων τῆς ἁμαρτίας ριπιζομένη, ἀλλὰ νὰ ἴσταται ἄτρεπτος καὶ ἀμετακίνητος ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἀφοσιώσει. «Λοιπὸν, λέγει ὁ ἱ. Πατὴρ, ὡσπερ αἱ πλάστιγγες τοῦ ζυγοῦ, ἐὰν ὑπὸ τοῦ βαρυτάτου σταθμίου βαρυνθῶσιν, οὐκ εὐχερῶς ὑπὸ τῆς τοῦ πνεύματος πνεύσεως ὁ ζυγὸς σαλεύεται, οὕτω καὶ ἡ διάνοια βαρυνθεῖσα ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς αἰδοῦς, οὐ ραδίως τρέπεται ὑπὸ τῶν σαλευόντων αὐτὴν» (Ἄπαντα, Ἀθῆναι, σ. 5).

Βάρος λοιπὸν δέον νὰ εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ βάρος τὸ ὁποῖον δὲν συνθλίβει τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἀντιθέτως τὴν ἀσφαλίζει. Καὶ χρειάζεται εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ προσοχή, ὥστε νὰ μὴ ἀφήσωμεν τὴν ψυχὴν μας νὰ διέλθῃ τὰ ὄρια ἀσφαλείας, ἐπειδὴ ὑπάρχει πάντοτε ὁ κίνδυνος τοῦ ναυαγίου. Καθὼς τὸ πλοῖον δέχεται βάρος, ὅσον εἶναι καθωρισμένον δι' αὐτό, ἐὰν δὲ παραβῆ τις τὸ ὄριον ἀσφαλείας, βυθίζεται τὸ πλοῖον, οὕτω πως ὁ θεῖος φόβος πρέπει νὰ εἶναι τόσος, ὥστε νὰ προάγῃ πάντοτε τὴν ψυχὴν, οὐδέποτε ὅμως νὰ τὴν συνθλίβῃ. Ἰδοὺ διατὶ ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης συμβουλεύει ἐν προκειμένῳ: «Φοβοῦ τόσον, ὅσον φθάνει διὰ νὰ προφυλάττεσαι ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν· ὅσον φθάνει διὰ νὰ ἔχῃς εὐλάβειαν εἰς τὸν Θεόν· ὅσον φθάνει διὰ νὰ ἀφιερώνεσαι συχνάκις εἰς τὸν Θεόν» (Πνευματικὰ Γυμνάσματα, σελ. 577).

(Συνεχίζεται)

Ἀρχιμ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ΛΕΝΗΣ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Λόγῳ μεγάλης ἐλλείψεως χάρτου, εἴμεθα ἠναγκασμένοι, ὅπως παύσωμεν χορηγοῦντες παντὸς εἶδους ἀνάτυπα ἐκ τῶν δημοσιευομένων ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς Περιοδικοῖς ἄρθρων, πλὴν τῶν ἐν τῇ «ΘΕΟΛΟΓΙΑ» δημοσιευομένων ἐπιστημονικῶν μελετῶν, εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῶν ὁποίων θὰ δίδωμεν ἑκατὸν (100) καὶ μόνον ἀνάτυπα. Συγχρόνως εἴμεθα ἠναγκασμένοι, ὅπως περιορίσωμεν μέχρι τοῦ κατωτάτου δυνατοῦ ὀρίου τὰς σελίδας τῶν Περιοδικῶν μας.

Ἐκ τῆς Διευθύνσεως

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΙΝ ΤΟΥ ΧΙΛΙΑΣΜΟΥ*

Τέλος, ἐπιθυμοῦμεν ἐνταῦθα, ὅπως δι' ὀλίγων ἀναφερθῶμεν καὶ εἰς τὸ ἔργον ἡμῶν ἐναντι τῆς νεολαίας, κυρίως εἰς περιοχὰς ἔνθα ἀναπτύσσεται ὑπὸ τῶν χιλιαστῶν ἔντονος δραστηριότης.

Βεβαίως τὸ ἔργον καθίσταται δυσχερέστατον καὶ τὸ πρόβλημα δξύτατον, ὁσάκις καλοῦμεθα νὰ ἐργασθῶμεν ἐν τοῖς σχολείοις, ἰδίᾳ εἰς τὸν χῶρον τοῦ Γυμνασίου, ἐναντι τῶν μαθητῶν ἐκείνων, οἵτινες εἴτε ἀνήκουσιν εἰς οἰκογενείας χιλιαστῶν, εἴτε ἔχουσιν ἐπηρεασθῆ ὑπὸ χιλιαστῶν.

Προβληματίζεται λ.χ. ὁ θεολόγος καθηγητῆς εἰς τὴν τάξιν του, ὅταν ἔχη ἐν αὐτῇ μαθητὰς, τέκνα χιλιαστῶν, ἅτινα εὐρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν μετὰ τῶν γονέων τῶν πλάνη.

Ὅταν ὁ ἐν λόγῳ χιλιαστῆς μαθητῆς καλεῖται, ἵνα εἶπῃ «τὸ μάθημά του», τότε συνήθως ἀναφέρεται ὡς ἐξῆς: «Ὡς ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὑποστηρίζει, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Θεὸς κ.λ.π.».

Παρατηροῦμεν, ὅτι ἀναφέρεται ὁ χιλιαστῆς μαθητῆς εἰς τὴν πίστιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, οὐχὶ δὲ εἰς τὴν ἰδικὴν του πίστιν.

Ἄφ' ἐτέρου, τὸ παιδί τοῦ χιλιαστοῦ καλεῖται ὑπὸ τοῦ θεολόγου καθηγητοῦ εἰς Ἐκκλησιασμόν, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν προσέρχεται. Τότε διερωτώμεθα πῶς δυνάμεθα νὰ ἐνεργήσωμεν; Εἶναι ἄραγε λύσις τοῦ προβλήματος ἡ βία, ἡ ποινὴ κ.τ.τ.; Δὲν νομίζομεν ἐν προκειμένῳ.

Ἐχομεν τὴν γνώμην, ὅτι ὁ καθηγητῆς θεολόγος, ὁ ἀσκῶν τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν, θὰ πρέπει εἰς ἑκάστην τάξιν νὰ ἐπιλέξῃ μίαν ὁμάδα ἀποτελουμένην ἐκ 4-5 μαθητῶν, τοὺς ὁποίους θὰ ἐκπαιδεύσῃ δεόντως ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς διδασκαλίας τοῦ χιλιασμοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετώπισεως αὐτοῦ.

Ἴσως ἡ ὁμάς αὕτη νὰ εἶναι ἡ περισσότερον ἐπιτυχῆς διέξοδος διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν χιλιαστῶν μαθητῶν εἰς τὸ σχολεῖον.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 177 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 τεύχους.

λείον, καθ' ὅσον ἢ ὑπὸ τοῦ θεολόγου καθηγητοῦ ἐκπαιδευθεῖσα ὁμὰς δύναται εὐχερέστερον νὰ πλησιάσῃ ἢ καὶ ἐπηρεάσῃ τοὺς ὑπὸ τῆς πλάνης τῶν χιλιαστῶν ἐπηρεασθέντας μαθητάς.

Ὁ μαθητὴς ἐν τῷ σχολεῖν καὶ εἰς πάσας τὰς ἐν τῷ σχολεῖν ἐκδηλώσεις δύναται ἰδεολογικῶς νὰ ἐπηρεασθῇ ὑπὸ τοῦ συμμαθητοῦ του.

Βεβαίως ἐνταῦθα καλεῖται θετικῶς νὰ συμβάλῃ καὶ τὸ κατηχητικὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον δεόν νὰ μὴ ἐπαναλαμβάνῃ καὶ ἀναμεταδίδῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο μεταδίδεται ὡς διδακτέα ὕλη εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ Γυμνασίου, διότι τότε τὸ κατηχητικὸν μάθημα καθίσταται ἀνιαρὸν καὶ ἄνευ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ κυρίως νὰ ἐμφανίζηται κατὰ τρόπον ἐξειδικευμένον καὶ συστηματικὸν ἢ Χριστιανικὴ ἀλήθεια, νὰ διδάσκῃται ὁ Χριστὸς ὡς ὁ πληρῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν, ὡς ὁ σκοπὸς καὶ ἡ κατεύθυνσις τοῦ κόσμου. Ἰδιαιτέρως δὲ οἱ μαθηταὶ τῶν κατηχητικῶν σχολείων νὰ πληροφορῶνται τὰ μέσα, δι' ὧν δύναται ὡς μέλη ζῶντα τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἀντιμετωπίζωσι τόσον τὰ σύγχρονα προβλήματα τῆς ζωῆς, ὅσον καὶ τὰς ποικιλωνύμους κυκλοφορούσας αἱρέσεις, διὰ μιᾶς ζωῆς χριστοκεντρικῆς καὶ πνευματικῶς προσγειωμένης.

Τοὺς μαθητάς αὐτοὺς δύναται ἡ Ἐκκλησία νὰ χρησιμοποίησιν εἰς τὸ ἀντιαιρετικὸν της ἔργον εἰς τὸ μέλλον.

Κατακλείοντες ἐνταῦθα παρατηροῦμεν, ὅτι εἰς τὰ ἀνωτέρω δύναται τις νὰ διακρίνῃ μόνον πτυχάς τινας τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ἔναντι τοῦ ὑποβόσκοντος κακοῦ, τοῦ προερχομένου ἐκ τοῦ καταλυτικοῦ ἔργου τοῦ χιλιασμοῦ, τοῦ ποικιλοτρόπως ἐργαζομένου ἐντὸς τῶν κόλπων τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος τῆς ἀγιωτάτης ἡμῶν ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Βεβαίως, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἡ ἀγωνία διὰ τὰ προβλήματα τῶν ἀνθρώπων παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ ἀνδρὸς ἀσχολουμένου περὶ τὰ ποιμαντικὰ θέματα δύναται νὰ εὕρῃ καὶ πλείστα ὅσα ἕτερα ἠθικὰ καὶ ποιμαντικὰ μέσα διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ χιλιασμοῦ.

Ἐν τοῖς προηγουμένοις, διὰ λόγους μεθοδικούς, διηρέσαμεν τὰς ποιμαντικὰς ἐνεργείας τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων εἰς τρεῖς κατηγορίας, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀποκλείωμεν καὶ ἑτέραν τινὰ ταξινόμησιν τῶν προτεινομένων μέτρων.

Εἶναι γεγονός, ὅτι τινὰ ἐκ τῶν μέτρων τούτων ὑπάγονται

« Ε Ο Ρ Τ Ο Λ Ο Γ Ι Ο Ν » *

16. Τῶν ἁγίων Ἱερομαρτύρων· Αὐδᾶ καὶ Αὐδιησοῦ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς 38, ἤτοι πρεσβυτέρων 16, διακόνων 9, μοναχῶν 6 καὶ 7 παρθένων. Τῶν ἁγίων Μαρτύρων. Βαχθισθή, Ἰσαακίου καὶ Συμεῶνος. Παπυλίνου καὶ Πέτρου τοῦ ἐν Βλαχέρναις. Τῶν Ὁσίων [Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων], Θεοδώρου τοῦ ἡγιασμένου, Νικολάου (Α΄) πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Γεωργίου ἀρχιεπισκόπου Μυτιλήνης τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ Νεανίου ἐπισκόπου. *Μνήμη τῆς ἁγίας Εὐφημίας πλησίον τοῦ νεωρῶλου λιμένος εἰς τὴν ἁγίαν Δόναμιν.*

17. Τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Ἀνδρονίκου καὶ Ἰουνίας. Τοῦ ἁγίου Μάρτυρος Σολόμωνος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ Παμφαῆρ καὶ Παμφυλῶνος. Τοῦ ἁγίου Νεομάρτυρος Νικολάου Μετσοβίτου, τοῦ ἐν Τρικκάλαις (1617). Τῶν Ὁσίων πατέρων ἡμῶν· Νεκταρίου καὶ Θεοφάνους ἀδελφῶν, κληρῶν ἱερός Μονῆς Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων. Ἀθανασίου ἐπισκόπου Χριστιανουπόλεως καὶ Καρυταίνης, τοῦ ἐν Γορτυνῇ (1735/1764) Ἀνάμνησις ἀλώσεως καὶ πυρπολήσεως Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν Περσῶν.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 185 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 τεύχους.

οὐχὶ μόνον εἰς τὴν κατηγορίαν, εἰς ἣν τὰ ἐθέσαμεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέρας.

Ὅπως ὅμως καὶ νὰ ἔχη ἡ ὑπόθεσις, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θεωροῦμεν ἐπάναγκες εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν συνάνθρωπον καὶ ὁ προβληματισμὸς ἡμῶν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν λύσεων, ἵνα διὰ τούτων ἐπιτευχθῇ ποιμαντικῶς ἡ ἐπιτυχῆς ἀντιμετώπισις καὶ ἐξασθένισις τοῦ καταλυτικοῦ καὶ ἐπικινδύνου φαινομένου τοῦ χιλιασμοῦ.

Παρὰ πάντα ταῦτα, θεωροῦμεν τὰ ἀνωτέρω παρατιθέμενα ὡς μίαν ἀπλὴν συμβολὴν διὰ τὴν λύσιν καὶ ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τῶν χιλιαστῶν, πιστεύοντες ἅμα ὅτι ἡ ποιμαντικὴ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας δι' ἀποφυγὴν δυσαρέστων συνεπειῶν ἐκ μέρους τοῦ ὑποβόσκοντος ἐκ τοῦ χιλιασμοῦ κινδύνου, δεόν νὰ συνεχίζηται σταθερῶς καὶ συστηματικῶς, οὐχὶ μόνον παροδικῶς, βέβαιοι ὄντες, ὅτι πᾶσα ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τούτου τῆς Ἐκκλησίας πνευματικὴ προσπάθεια ἢ καὶ ὕλική θυσία θέλει συντελέσει τὰ μέγιστα εἰς τὴν διαφύλαξιν τῆς λογικῆς ποιμνῆς τοῦ Χριστοῦ.

Ἀρχιμ. ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΤΡΙΒΙΖΑΣ, πτ. Θ. Μ. Ph.

18. Τοῦ ἁγίου *Ἱερομάρτυρος* Θεοδώρου ἐπισκόπου Ρώμης. Τῶν ἁγίων *Μαρτύρων*: Βενεδίμου, Παυλίνου, Ἡρακλείου, Διονυσίου καὶ Χριστίνης τῶν ἐξ Ἀθηνῶν, σικηρῶν τοῦ Εὐαγγελίου). Ἀνδρέου καὶ Παύλου τῶν ἐκ Μισσοποταμίας. Ἰουλιανοῦ, Πέτρου. Ἀλεξανδρίας (Γαλακτίας). Θεοδότου, Τακουθης καὶ τῶν σὺν αὐτοῖς ἐκ Ἀγκύρας Παρθένων: Ἀλεξάνδρας, Εὐφρασίας, Θεοδότης, Ἰουλίας, Κλαυδίας, Ματρῶνης καὶ Ραβίνης. Τῶν *Μαρτύρων* Κληρικῶν καὶ Λαϊκῶν, οὗς Οὐάλλης ὁ δυσσεβὴς ἐν πλοίῳ ἐμβαλὼν τῷ πυρὶ κατέκαυσε πλησίον Δακυβίτζης. Τῶν Ὁσίων Στεφάνου τοῦ νέου (Α΄) πατριάρχου Κων/πόλεως, Μαρτινιανοῦ τοῦ ἐν τοῖς Ἀρσενίδου καὶ Ἀναστασιῶς τῆς ἐν τοῖς Λαυκαδίου.

19. Τοῦ ἁγίου *Ἱερομάρτυρος* Πατρικίου, ἐπισκόπου Προύσης καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πρεσβυτέρων: Ἀκακίου, Μενάνδρου καὶ Πολυανίου. Τῶν ἁγίων *Μαρτύρων*: Ἀκολούθου, Θεοπίμης καὶ Κυριακῆς τῆς ἑσπ. Τῶν ἐν Κύπρῳ Ὁσιομαρτύρων: Βαρνάβα, Γενναδίου, Γερασίμου, Γερμανοῦ, Θεογονώστου, Θεοκρίστου, Ἰερემίου, Ἰωάννου, Κόνωνος, Μαξίμου καὶ Μάρκου. [Τῶν Ὁσίου Μένωνος τοῦ θαυματουργοῦ].

20. Τῶν ἁγίων *Μαρτύρων*: Θελλελαίου τοῦ ἱατροῦ. Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀσκερίου. Ἀιλᾶ (Ἀσκαλᾶ). Τῶν Ὁσίων Μάρκου τοῦ ἐρημίτου. Νικήτα, Ἰωάννου καὶ Ἰωσήφ κεικόρων τῆς ἐν Χίῳ «Νέας Μονῆς» καὶ Θαλασσίου. Λυδίας πορφυροπόλιδος τῆς Φιλιππησίας, καὶ πρώτης Εὐρωπαϊκῆς ἁγίας. Ἀνακομιδῆ ἱεροῦ λειψάνου Νικολάου ἀρχιερέως Μύρων, τοῦ θαυματουργοῦ, εἰς Μπάρν Γκαλίας.

21. Τῶν ἁγίων ἐδόξων θεοστέπων καὶ ἱσαποστόλων, μεγάλων βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης. Τοῦ Ὁσιομάρτυρος Παχωμίου, τοῦ ἐν Φιλαδέλφειᾳ (1730). Τῶν Ἁγίων Βόρου, Θεοδώρου καὶ Ἰσιδώρου.

22. *Μνήμη τῆς ἁγίας καὶ Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς καθελοῦσης τὸν Μακεδόμον*. Τῶν ἁγίων *Μαρτύρων*: Βασίλειου, Κοδράτου (Κόδρου), Μαρκέλλου καὶ Σοφίας τῆς ἱάφραινας. [Τοῦ ἁγίου *Ἱερομάρτυρος* Ζαχαρίου, τοῦ Προυσαεῶς]. Τῶν ἁγίων *Νεομαρτύρων* Δημητρίου (Μήτρου) (1794) καὶ Παύλου τοῦ ὁσίου, τοῦ ἐκ Σοπυνοῦ Καλαβρύτων (1818) καὶ ἐν Τριπόλει μαρτυρησάντων. Τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Βλαδημήρου βασιλέως, τοῦ θαυματουργοῦ. *Μνήμη τῆς ἁγίας Θεοτόκου ἐν Σοφianoῖς*.

23. Τῶν ἁγίων *Μαρτύρων* Σελῦκου καὶ Σαλιναῶ τοῦ Ρωμαίου. Τοῦ Ὁσιομάρτυρος Λουκά τοῦ ἐν Μυτιλήνῃ (1802). Τῶν Ὁσίων πατέρων ἡμῶν Μιχαὴλ ἐπισκόπου Συνάδων, τοῦ ὁμολογητοῦ [καὶ Συνεσίου ἐπισκόπου Καρπασίας τῆς Κύπρου]. Τῆς ἁγίας *Μυροφόρου* Μαρίας τοῦ Κλωπᾶ.

24. Τοῦ ἁγίου *Μεγαλομάρτυρος* Μελετίου τοῦ στρατηλάτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ· Ἰωάννου καὶ Στεφάνου, τοῦ ἀκακομήτου). Σερραπίωνος (Θεραπίωνος) τοῦ Αἰγυπτίου, Καλλινίκου τοῦ μάγου, τῶν 12 Κομητῶν καὶ Τριβούνων: Διδύμου, Θεοδώρισκου, Θεοδώρου, Μαρκελλίνου, Μαρχέλλου, Μελετίου, Μερκουρίου, Φαύστου, Φήστου, Φίληκος καὶ Φωτεινοῦ· τῶν τριῶν γυναικῶν: Μαρκιανῆς, Παλλαδίας καὶ Σωσάννης· τῶν δύο Νηπίων: Κυριακοῦ καὶ Χριστιανοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ πλήθους τῶν σὺν αὐτοῖς μαρτυρησάντων χιλιάδων ἑνδεκα καὶ διακοσίων ὀκτώ (11.208). Τῶν Ὁσίων Συμεῶνος, τοῦ ἐν Θαυμαστῷ ὄρει, Νικήτα στυλίου τοῦ Ρώσου καὶ Κυριακοῦ τοῦ ἐν Κύπρῳ.

25. *Μνήμη τῆς τρίτης εὐρέσεως τῆς τιμίας κεφαλῆς τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου προφήτου, Προδρομοῦ καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου.* Τῶν ἁγίων *Μαρτύρων*· Κελεσίνου [καὶ Παγγαρίου]. Τοῦ Ὁσίου Ὀλβιανοῦ.

Τῇ 25ῃ ἢ τῇ πρώτῃ μετ' αὐτὴν ἐρχομένη Κυριακῇ: Ἀνάμνησις τῆς ἐν Σύρῳ εὐρέσεως τῆς θαυματουργοῦ ἱερᾶς εἰκόνης τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος *Δημητρίου*.

Τῇ τελευταίᾳ Κυριακῇ τοῦ παρόντος μηνός (25 - 31 Μαΐου) ἐν ἀπάσῃ τῇ περιοχῇ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ναυπακτίας καὶ Εὐρυτανίας, μνήμη τῶν Εὐρυτάνων Νεομαρτύρων.

—Τῇ τελευταίᾳ Κυριακῇ τοῦ Μαΐου μηνός, πάνδημος ἐπιτελεῖται ἑορτὴ ἐν Κορίνθῳ τῶν συνεργῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου.

26. Τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· Κάρπου ἐπισκόπου γενομένου τῆς Μακεδονικῆς Βερροίας, Ἀλφαίου καὶ Ἰούδα. [Τοῦ ἁγίου Ἱερομάρτυρος Θεράποντος]. Τῶν ἁγίων *Μαρτύρων*· Ἀβερκίου καὶ Ἐλένης τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ. Τοῦ ἁγίου *Νεομάρτυρος* Ἀλεξάνδρου δερβίση, τοῦ Θεσσαλονικέως (1794). Τοῦ Ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Συνεσίου ἐπισκόπου Καρπασίας τῆς Κύπρου.

27. Τῶν ἁγίων Ἱερομαρτύρων· Ἐλλαδίου καὶ Θεράποντος. Τῶν ἁγίων *Μαρτύρων*· Ἀλυπίου καὶ Εὐβίου. Ἰουλιανῆς καὶ Παύλου. Τοῦ Ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ὁμολογητοῦ τοῦ Ρώσου, τοῦ ἐν Νέφ Προκοπίῳ Εὐβοίας (1730).

28. *Μνήμη τῆς ἁγίας Οἰκουμενικῆς Α' Συνόδου, τῶν ἁγίων 318 θεοφόρων Πατέρων.* Τῶν ἁγίων Ἱερομαρτύρων· Εὐτυχοῦς ἐπισκόπου Μελιτινῆς καὶ Ζαχαρίου, τοῦ Προυσαέως (1802). Τῶν ἁγίων *Μαρτύρων*· Ἐλικονίδος τῆς ἐν Κορίνθῳ καὶ Εὐτυχίου. Διοσκορίδου, Κρήσιος καὶ Παύλου. Τῶν Ὁσίων· Ἀνδρέου τοῦ διὰ Χριστὸν σαλοῦ, Νικήτα ἐπισκόπου Χαλκηδόνος, τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ Ἰγνατίου ἐπισκόπου, τοῦ Ρώσου.

29. Τοῦ ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ὀλβιανοῦ ἐπισκόπου πόλεως

ΕΝΟΡΙΑΚΑ

ΠΡΟΣΚΛΗΤΗΡΙΟΝ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ*

6) Βασικαὶ κατευθύνσεις τῶν προγραμμάτων πρὸς ἐκπαίδευσιν ἐθελοντῶν.

Καθὼς ἀνεφέρθη ἤδη, ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία, ὡς ἐπιτελικὸς ὀργανισμὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔχει εἰς τὰς ἐκδηλώσεις καὶ τὰς δραστηριότητας αὐτῆς κριτήρια ἐκκλησιαστικά καὶ ἀποβλέπει εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν προϋποθέσεων διὰ μονιμοτέραν καὶ περισσότερον συστηματικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν θεμάτων καὶ προβλημάτων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὰ προγράμματα αὐτῆς πρὸς ἐκπαίδευσιν λαϊκῶν στελεχῶν πρέπει νὰ διαμορφοῦνται μετὰ βάσιν τὰς ἰδιαίτερας συνθήκας ζωῆς καὶ δραστηριότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰδικώτερον τῆς ἐνορίας.

Πρέπει νὰ προσαρμόζωνται πρὸς τὰ ἐν γένει ἐκκλησιαστικὰ πλαίσια, νὰ φέρουν κατὰ τὸ δυνατόν συστηματικὸν χαρακτῆρα καὶ νὰ ἀποβλέπουν εἰς μακροχρόνιον ἐργασίαν.

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 182 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 τεύχους.

Ἀιέου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δύο μαρτύρων συζύγων. Τῶν ἁγίων *Νεομαρτύρων* Ἀνδρέου Ἀργείου, τοῦ Χιοπολίτου (1465) καὶ Ἰωάννου ἢ Νάννου τοῦ Θεσσαλονικέως (1802). Τῶν *Ἄσσιοπαρθενομαρτύρων* Θεοδοσίας τῆς ἐν Καισαρεία καὶ Θεοδοσίας τῆς ἐν Κων/πόλει. Τῶν *Ἄσίων* Ἀλεξάνδρου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Ἰωάννου τοῦ σαλοῦ καὶ Ὑπατίου ἡγουμένου τῆς ἱερᾶς Μονῆς Ρουφίνου.

30. Τῶν ἁγίων *Μαρτύρων* Ναταλίου καὶ Χριστίνης. Εὐπλου, [Εὐσεβίου], Ρωμανοῦ, Τελετίου, [Χαραλάμπους] καὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐν Νικομηδείᾳ καέντων ἁγίων». Τῶν *Ἄσίων* Εὐσταθίου πατριάρχου Κων/πόλεως, Βαβλάμη καὶ Ἰσακίου τοῦ ὁμολογητοῦ. *Ἀνάμνησις ἐγκαινίων ἱεροῦ ναοῦ ἁγ. Εὐφημίας ἐν Δεξιοκρατιαναῖς.*

31. Τῶν ἁγίων *Μαρτύρων* Ἐρμείου καὶ τοῦ δι' αὐτοῦ πιστευσαντος μάγου. Εὐσεβίου καὶ Χαραλάμπη καὶ ἐτέρων Πέντε ἐν Ἀσκάλωνι. Τῆς ἁγίας Πετρονίλας, θυγατρὸς τοῦ ἀποστόλου Πέτρου.

(Συνεχίζεται)

Οἰκονόμος ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΛΑΤΑΝΙΤΗΣ

Πρὸς τοῦτο δύναται καὶ ὀφείλει ἡ Ἐκκλησία νὰ χρησιμο-
ποιήσῃ τὴν πείραν τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας. Δὲν δύναται ὅμως
νὰ ἀντιγράψῃ καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὴν ἀβασανίστως εἰς τὰ ἐκπαι-
δευτικὰ αὐτῆς προγράμματα. Τοῦτο διὰ δύο κυρίως λόγους:

α) Ἐὰν τὰ ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα τῆς Ἐκκλησίας ἐπι-
νοῦντο ἐντὸς τῶν ἰδίων ἀκριβῶς πλαισίων καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπίπε-
δου τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, τότε ἡ προσπάθεια τῆς Ἐκκλη-
σίας θὰ ἦτο ἐργασία περιορισμένης μορφῆς, τὸ ἐπίπεδον αὐτῆς θὰ
κατῆρχετο εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας καὶ δὲν
ἦτο δυνατόν νὰ ἀποφευχθῇ κάποιος ἀνταγωνισμός.

β) Ἡ πείρα, ἡ ὁποία ἀποκτᾶται εἰς τὰ πλαίσια τῆς δρα-
στηριότητος τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, αἱ μέθοδοι καὶ οἱ τρό-
ποι τῆς ἐργασίας, οἱ ὁποῖοι ἀναπτύσσονται, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ
ἀνταποκρίνονται πλήρως πρὸς τὰς εἰδικωτέρας ἀνάγκας μιᾶς ἐνο-
ρίας, πρὸς τὰς γενικωτέρας ἐπιδιώξεις καὶ δραστηριότητος αὐτῆς
καὶ πρὸς τὰς εἰδικωτέρας ἀρχάς, αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν ζωὴν τῆς
Ἐκκλησίας.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τὸ στάδιον τῆς δραστηριότητος
τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν τομέα τῆς ἐκπαιδεύσεως λαϊκῶν στελεχῶν
εἶναι εὐρὺ καὶ τὸ ἐπίπεδον, εἰς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ κινουῦνται τὰ ἐκ-
παιδευτικὰ προγράμματα αὐτῆς, ὑψηλόν. Τόσον εὐρὺ καὶ τόσον
ὑψηλόν, ὥστε νὰ δύναται νὰ περιλάβῃ κάθε προσπάθειαν ἰδιωτικῆς
πρωτοβουλίας. Νὰ δύναται νὰ βοηθήσῃ τοὺς πάντας νὰ τοποθετή-
σουν ἑαυτοὺς ὀρθότερον ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας.

Σκοπὸς τῆς προσπάθειας τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι νὰ δη-
μιουργηθῇ μία νέα ὀργάνωσις Ἐκκλησιαστικῆς προνοίας, ἀλλὰ νὰ
δοθῇ ἡ εὐκαιρία εἰς τὰς ἐνορίας καὶ εἰς τὰ ἰδρύματα, εἰς τὰς ὀργα-
νώσεις καὶ εἰς τοὺς παντὸς εἴδους φορεῖς προνοίας νὰ ἐκπαιδεύ-
σουν τὰ ἐθελοντικὰ στελέχη αὐτῶν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, παρ' ὅλον ὅτι τὰ ἐκπαιδευτικὰ αὐτὰ
προγράμματα ἀποβλέπουν κυρίως εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς δραστη-
ριότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰδικώτερον τῆς ἐνοριακῆς διακονίας,
δὲν κλείουν τὰς πύλας τῶν εἰς τὰ ἐθελοντικὰ στελέχη ἄλλων φορέων.
Τοῦτο, διότι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διαχωρίσῃ ἢ νὰ ἀπο-
ξενώσῃ οὐδένα. Πρέπει νὰ ζητῇ τρόπους νὰ μεταδώσῃ εἰς πάντας
τὸ πνεῦμά της, νὰ καταστήσῃ ἱκανὰ πάντα τὰ μέλη της, τὰ ὁποῖα
δροῦν εἰς τὰ πλαίσια διαφόρων ὑπηρεσιῶν, ὀργανώσεων ἢ καὶ ἰδρυ-
μάτων, νὰ ἐμφοροῦνται εἰς τὴν ἐνάσκησιν τοῦ ἔργου τῶν ἀπὸ τὸ
πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἡγοῦνται τῶν ἐκπαι-
δευτικῶν προγραμμάτων αὐτῆς, πρέπει νὰ ἔχουν τὴν συναίσθησιν,
ὅτι καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προάγεται τὸ ἔργον τῆς ἐνοριακῆς
διακονίας. Τοῦτο, διότι ἡ ἐργασία τῶν μελῶν αὐτῶν τῆς Ἐκκλη-
σίας ἐντάσσεται εὐκολώτερον ἐσωτερικῶς εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ἐνο-
ριακῆς διακονίας καὶ ἀντανακλᾷ κατὰ ἓνα ἐντονώτερον καὶ περισ-
σότερον συνειδητὸν τρόπον τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐκτὸς τούτου, διευκολύνεται περισσότερο ἡ συνεργασία
τῆς ἐνορίας μετὰ τῶν διαφόρων φορέων κοινωνικῆς Προνοίας, οἱ
ὁποῖοι ὑφίστανται ἐντὸς ἢ καὶ ἐκτὸς τοῦ σώματος αὐτῆς.

Κατόπιν τῶν βασικῶν αὐτῶν κατευθύνσεων δυνάμεθα νὰ
διατυπώσωμεν τοὺς ἐξῆς ἐπὶ μέρους σκοπούς, εἰς τοὺς ὁποίους
πρέπει νὰ ἀποβλέπουν τὰ ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα τῆς Ἐκκλη-
σίας, τὰ προοριζόμενα διὰ λαϊκὰ μέλη αὐτῆς.

α) Εἰς τὴν θεολογικὴν καὶ ἐκκλησιολογικὴν θεμελίωσιν τοῦ
ἐν γένει ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰδικώτερον τῆς
ἐνορίας.

β) Εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν συστηματικὴν ἐκπαίδευσιν
λαϊκῶν στελεχῶν πρὸς ἐπ' ἀνδρῶσιν τῶν ἐπὶ μέρους τμημάτων τοῦ
ποιμαντικοῦ ἔργου.

γ) Εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐνότητος τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου
ἐν τῇ ἐξασκήσει αὐτοῦ ἐν τῇ ἐνορίᾳ.

δ) Εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ἰδέας τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς
λαϊκῶν εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῆς Ἐκ-
κλησίας γενικώτερον τῆς ἐνορίας.

(Συνεχίζεται)

Πρεσβ. ΑΝΤΩΝ. ΑΛΕΒΙΖΟΠΟΥΛΟΣ

Παρακαλοῦνται οἱ ἀποστέλλοντες ταχυδρομικὰς
ἐπιταγὰς πρὸς τὰ περιοδικὰ «Ἐκκλησία», «Θεολο-
γία» καὶ «Ἐφημέριος», ὅπως σημειῶσιν ἐπ' αὐτῶν
τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστολῆς.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ *

Α'

Καὶ κατ' ἀρχὴν τίθεται τὸ ἐρώτημα: ποιά εἶναι τὰ ἐξωτερικὰ πλαίσια, θεολογικά, φιλοσοφικά, κοινωνικά, διαμορφώσεως κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κ. Διαθήκης τῆς ἐννοίας τῆς σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ κόσμου, λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ λαοῦ τοῦ κόσμου;

Αὐτὸ εἶναι ἓνα πολὺ πλατὺ ἐρώτημα καὶ δύσκολο ν' ἀντιμετωπισθῇ στὰ στενὰ χρονικὰ ὅρια μᾶς ἔισηγήσεως. Μὰ εἶναι τόσο οὐσιαστικὸ γιὰ τὴν κατανόησι τοῦ θέματος ποὺ θὰ χρειαζόταν νὰ διακινδυνεύσῃ κανεὶς ἀνεπίτρεπτες ἴσως ἀφαιρέσεις καὶ ἀπλουστεύσεις, ὥστε νὰ φανῇ ἔστω ἐπιγραμματικά καὶ μονολεκτικά τὸ ξεκίνημα τῆς ἐντάσεως ἢ καὶ ρήξεως ἀκόμη, στὶς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων, τῶν δύο αὐτῶν πραγματικότητων, τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κόσμου.

1. Στὴν ἀποκαλυπτικὴ γραμματεία, ποὺ ἀναπτύχθηκε κυρίως μέσα στοὺς τρεῖς αἰῶνες ποὺ περιβάλλουν τὴν γέννησι καὶ ἀνάπτυξι τοῦ κόσμου τῆς Κ. Διαθήκης, δηλ. ἀπὸ τὸ 200 π.Χ. ἕως τὸ 100 μ.Χ. καὶ ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὰ γνωστὰ ἀντιπροσωπευτικὰ κείμενα τοῦ Δανιήλ, Ἑσδρα, Βαρούχ, Ἐνώχ, Ψαλμῶν τοῦ Σολομώντος, Ἰουδαϊκῶν Σιβυλλῶν, Ἀποκαλύψεων Μωϋσέως, Βαρούχ καὶ Ἐνώχ, καὶ ἀπὸ τὰ βιβλία τῶν Μακκαβαίων κ.λ.π., διαπιστώνει κανεὶς νὰ κυριαρχῇ, κατὰ μῆκος ὅλων σχεδὸν αὐτῶν τῶ κειμένων, μιὰ φοβερὴ ἔντασι καὶ ἀντίθεσι ματαξὺ τοῦ «παρόντος» καὶ τοῦ «μέλλοντος αἰῶνος», μεταξὺ τοῦ παρόντος δηλ. κόσμου καὶ τῆς ἐρχόμενης βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ κόσμος, στὸν χῶρο τῆς ἀποκαλυπτικῆς θεολογίας, τίθεται ὡς ἄρνησι τοῦ Θεοῦ, ὡς ἄρνησι κάθε πνευματικοῦ γεγονότος. Ἔτσι ἀναπτύχθηκε ἡ ἀντίληψι ὅτι ὁ κόσμος, στὴν φύσι του εἶναι ἀντίθεος πραγματικότης, ποὺ ἀντιτίθεται σὲ κάθε κίνησι καὶ ἐνέργεια ἐγκαινιάσεως καὶ ἐλεύσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ κόσμος ὅχι ἀπλῶς γέμει κακοῦ, ἀλλ' εἶναι φορεὺς καὶ πηγὴ ὅλων τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων. Ἀπ' αὐτὸν ξεπηδοῦν καὶ ἐκπηγάζουν οἱ κυριαρχικὲς δυνάμεις τοῦ κακοῦ μέσα στὸν παρόντα αἰῶνα.

Σὰν χαρακτηριστικὸ παράδειγμα αὐτῶν τῶν ἀπόψεων, θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω, τὴν πολλὴ γνωστὴ σὲ ὅλους μας ἀπο-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 180 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9 τεύχους.

κάλυψη τοῦ Δανιήλ, στοῦ ἕβδομο κεφάλαιο, τοῦ ὁμώνυμου κειμένου. Στὸ ὄραμά του αὐτὸ ὁ Δανιήλ βλέπει τὶς δυνάμεις τοῦ κακοῦ τὰ «τέσσαρα θηρία τὰ μεγάλα», νὰ ἀνέρχωνται ἀπὸ τὴν γῆ ἢ νὰ ἐκπηγάξουν ἀπὸ τὴν θάλασσα, πού σημαίνει ὅτι ἔχουν μιὰ γήϊνη ἢ καθαρὴ «κοσμικὴ» προέλευσι («ἐγὼ Δανιήλ ἐθεώρουν ἐν ὄραματί μου τῆς νυκτὸς καὶ ἰδοῦ... τέσσαρα θηρία μεγάλα ἀνέβαινον ἐκ τῆς θαλάσσης», Δαν. 7, 2 - 3), ἐνῶ στὴν περίπτωσι τοῦ καλοῦ, πού ἔχει μιὰ οὐράνια προέλευσι, τὸ νέο πρόσωπο τοῦ ὄραματος κατέρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ («ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτὸς καὶ ἰδοῦ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν... καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία», Δαν. 7, 13 - 14).

Τὸ δανιήλειο αὐτὸ ὄραμα, χαρακτηριστικὸ τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ πνεύματος, τονίζει κατὰ ἓνα σαφεῖ τρόπο τὴν διάφορο προέλευσι τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Τὰ «ἄνω» καὶ τὰ «κάτω» εὐρίσκονται σὲ ρῆξι καὶ διαμάχη. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη σχέση μετὰ τῶν ἐκ τῆς γῆς προερχομένων δυνάμεων, πού κυριαρχοῦν στὸν παρόντα αἰῶνα, καὶ τοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀποστελλομένου σωτήρος, γιὰ νὰ ἐγκαινιάσῃ τὴν ἐποχὴ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Οἱ δυὸ αὐτὲς πραγματικότητες, ἡ γῆ καὶ ὁ οὐρανός, ὁ παρὼν καὶ ὁ μέλλον αἰῶν, τὸ «κοσμικὸ» καὶ τὸ «πνευματικὸ», δείχνουν ἀκριβῶς τὴν ριζικὴ ἀντίθεσι τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Θεοῦ.

Τὴν ἴδια ἀκριβῶς διαλεκτικὴ ἀντιθέσεως συναντοῦμε καὶ στὰ παράλληλα πρὸς τὴν ἀποκαλυπτικὴ γραμματεία κείμενα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, τῆς ἑσσοαϊκῆς μοναχικῆς κοινότητος τοῦ Qumran, ὅπου ἡ κοινότης τῶν «υἱῶν τοῦ φωτός» εὐρίσκεται σὲ πλήρη ἀντίθεσι πρὸς τὴν κοινότητα τῶν «υἱῶν τοῦ σκοτους». Ὁ Σαδωκικὸς Κώδιξ, ἓνα ἀντιπροσωπευτικὸ κείμενο τῶν τάσεων αὐτῶν, δείχνει μὲ ἐνάργεια αὐτὴ τὴν ἀντίθεσι τῆς σεσωσμένης κοινότητος, τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἑσσοαίων, πρὸς τὴν κοινότητα ἀπωλείας τῶν ἀνθρώπων τοῦ κόσμου.

2. Στὸν κῶρο τῆς φιλοσοφίας, κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτῆ, κυριαρχοῦν οἱ ἰδέες καὶ οἱ τάσεις τοῦ Πλατωνισμοῦ καὶ ἀργότερα τοῦ νεοπλατωνισμοῦ, μὲ ἐπέκτασι πρὸς τὸν Πλωτῖνο καὶ τοὺς νεοπλωτινικούς. Βασικὸ γνῶρισμα τῶν φιλοσοφικῶν αὐτῶν τάσεων εἶναι ἡ δυαρχικὴ ἐρμηνεία τῶν γεγονότων καὶ τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς. Ἡ ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα, τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, ὁ χρόνος καὶ ἡ αἰωνιότης, ὁ κόσμος καὶ ὁ οὐρανός, εὐρίσκονται σὲ ἀντιθέσεις καὶ σὲ ριζι-

κὴ διαφορὰ μεταξύ τους. Ὁ χρόνος καὶ ἡ αἰωνιότης, λόγῳ τῆς ποιοτικῆς τους διαφορᾶς δὲν μποροῦν νὰ κατανοηθοῦν κάτω ἀπὸ τὴν ἐνιαίαν γραμμικὴ ἔννοια τοῦ χρόνου, ὡς συμβαίνει μέσα στὸν κῶρο τῆς βιβλικῆς θεολογίας, δηλ. μέσα στὰ κείμενα τῆς Π. καὶ τῆς Κ. Διαθήκης, ἀλλὰ μόνον κάτω ἀπὸ τὴν ἔννοια ὅχι ἀπλῶς τῆς διαφοροποιήσεως, ἀλλὰ τῆς ριζικῆς ἀντιθέσεως. Ὅμοια καὶ στὴν ἀντίθεσι σώματος καὶ ψυχῆς. Τὸ σῶμα δὲν θεωρεῖται μόνον σὰν φυλακὴ τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ κάθε σωματικὸ γεγονός θεωρεῖται καταλυτικὸ τῆς ψυχικῆς ὑποστάσεως.

Στὴν ἀσκητικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλωτίνου π.χ. διακρίνουμε μιὰ ἐμφαντικὴ περιφρόνησι τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ὁ ἀρχαῖος συγγραφεὺς Πορφύριος στὸν Βίον Πλωτίνου, γράφει μὲ περιφρόνησι ὅτι «εἶναι ἀρκετὸ τὸ γεγονός τὸ ὅτι ἔστω καὶ πρὸς καιρὸν ὑποφέρουμε αὐτὸ τὸ περίβλημα τοῦ σώματος», δὲν ἐπιτρέπεται, ἐπομένως, νὰ προσβλέπουμε σὲ μιὰ ἀνάστασι καὶ τοῦ σωματικοῦ κόσμου. Αὐτό, λοιπόν, πὺν χρειάζεται, κατὰ τὴς ἀσκητικῆς τάσεις τῆς φιλοσοφίας τῆς ἐποχῆς, πὺν περιβάλλουν τοὺς πρώτους χρόνους τῆς γενέσεως τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, εἶναι μιὰ «ἀπομάκρυνσι», μιὰ «φυγὴ» καὶ μιὰ «ἀπόδρασι» ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ἀπὸ τὸ σωματικὸν κόσμο πὺν μᾶς περιβάλλει. Σωτηρία σημαίνει ἔξοδος ἀπὸ τὴν ὕλη, ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀπὸ τὸν χρόνο· κί ὅλα αὐτὰ σημαίνουν ἔξοδο ἀπὸ τὸν κόσμο πὺν βρίσκεται σὲ ἀντίθεσι πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν οὐρανό.

3. Στὸν κῶρο, τέλος, τῶν κοινωρικῶν τάσεων — ἅς τ' ὀνομάσουμε ἔτσι συμβατικά — συναντᾶμε τὸ φαινόμενο τῶν ποικιλομόρφων «γνωστικῶν» ἐρμηνειῶν τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ζωῆς. Κατὰ τὸν Γνωστικισμό, ὁ ὁποῖος βασικά ἦταν ἓνα μίγμα νεοπλατωνικῶν, ἰουδαϊκῶν καὶ ἀνατολικῶν ἰδεῶν, διασώζεται καὶ πάλι ἡ ἴδια δυαρχικὴ ἀντίθεσι. Κατὰ τοὺς Γνωστικούς, ὁ κόσμος καὶ ἡ ὕλη εἶναι ἡ πηγὴ κάθε κακοῦ, σὲ ἀντίθεσι πρὸς τὸ πνεῦμα πὺν εἶναι ἡ πηγὴ κάθε καλοῦ. Ὁ κόσμος τῆς δημιουργίας, μὲ ὅλες τους τὴς ἀτέλειες καὶ τὸ κακὸ πὺν ὑπάρχει μέσα σ' αὐτό, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ Θεό, ἀλλὰ μάλλον μὲ τὴν ἐπέμβασι κάποιου κακοῦ θεοῦ. Ἔτσι ὁ κόσμος καὶ ὁ ἀγαθὸς Θεὸς εὐρίσκονται σὲ πλήρη ἀντίθεσι. Κί ἀφοῦ ὁ κόσμος δὲν δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ εἶναι φυσικὸ ν' ἀπορριφθῆ καὶ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

Μέσα σ' αὐτὰ τὰ πλαίσια ἐμφανίζεται καὶ ὀργανώνεται

ἡ πρώτη χριστιανικὴ κοινότης, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία προσπαθεῖ μὲ τὸν ἐπίσημον κυρίως ἐκφραστὰς τῶν πεποιθήσεων τῆς καὶ τοῦ κηρύγματός τῆς, ποῦ δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν ἄλλοι παρά οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς Καινῆς Διαθήκης, νὰ δημιουργήσῃ ἕναν ἄλλο τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι καὶ μὰ ἄλλη ἐσωτερικὴ λογικὴ κρίσεως καὶ ἀντιμετωπίσεως τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Αὐτὸς ὁ νέος τρόπος σκέψεως καὶ ἀντιμετωπίσεως τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ ἦρθε νὰ καλλιεργήσῃ ἢ χριστιανικὴ πίστι, θὰ ἦταν ἀσφαλῶς ἐν πολλοῖς διάφορος ἀπ' αὐτὴν ποῦ ἐπικρατοῦσε μέσα στὶς λαϊκὰς μάζες, τὶς ζυμωμένες μὲ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν διδαχὴ τῶν πλανόδιων ἀποκαλυπτῶν προφητῶν καὶ διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτὴν ποῦ ἐπικρατοῦσε στὶς λόγιες κοινωνικὰς τάξεις, τὶς πεπαιδευμένες ἀπὸ τὶς διάφορες φιλοσοφικὰς καὶ θρησκευτικὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς. Ἀπὸ τὰ πράγματα ὅμως φάνηκε πὼς οἱ ὑπάρχουσες ἀντιλήψεις, ἰδιαίτερα μέσα στὴν λαϊκὴ εὐσέβεια, δὲν ἄφησαν τοὺς ἀνθρώπους ἀνεπηρέαστους νὰ εἰσέλθουν στὴν νέα πραγματικότητα τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν εἴσοδό τους στὸν Χριστιανισμό, μαζὶ μὲ τὸν ἑαυτό τους μετέφεραν δυστυχῶς, ὅπως ἦταν καὶ πολὺ φυσικὸ, πολλὰς ἀπὸ τὶς παλῆς τους συνήθειες καὶ τὶς ἀντιλήψεις, ποῦ σὲ πολλὰς περιπτώσεις διασώζονται ὡς καὶ σήμερα, ὡς διάχυτες «ἀνθρώπινες παραδόσεις», καὶ δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωσιν σὲ μᾶς ὅτι εἶναι ἢ κατ' οὐσίαν «παράδοσι τοῦ Χριστοῦ» καὶ ὅτι εἶναι χριστιανικὰς θέσεις, ἐνῶ εἶναι καθαρὰ κατάλοιπα τῶν τριῶν μεγάλων ρευμάτων διαμορφώσεως τῶν ἀνθρωπίνων πεποιθήσεων, ποῦ πρὸ πάντων ἀναφέραμε.

Ἔτσι συναντᾶμε καὶ στὴν χριστιανικὴ πλέον «λαϊκὴ» εὐσέβεια παράλληλες ἔννοιες καὶ ἀντιθέσεις, ὅπως τὶς προηγούμενες. Ὁ κόσμος θεωρεῖται ὅτι εὐρίσκεται σὲ πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν Του καὶ ὅπως ὁ κόσμος ἐσταύρωσε τὸν Χριστὸ ἔτσι διώκει καὶ σταυρώνει συνεχῶς τὴν Ἐκκλησίαν. Χριστὸς καὶ κόσμος, Ἐκκλησία καὶ κόσμος, θεωροῦνται ἀντιτιθέμενες πραγματικότητες, ποῦ καλοῦν τὸν ἄνθρωπον πρὸς διάφορες κατευθύνσεις καὶ σὲ διαφορετικὰς μορφὰς ζωῆς. Σχέσι, ἐπομένως, Ἐκκλησίας καὶ κόσμου δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἀντίθεσι, ρῆξι καὶ διαμάχη.

(Συνεχίζεται)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΠΑΤΡΩΝΟΣ

Η ΣΚΕΠΗ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ*

Ἡ Ἀγία Σκέπη.

«Τῆς Σκέπης σου, Παρθένε, ἀνυμνοῦμεν τὰς χάριτας, ἣν ὡς φωτοφόρον νεφέλην ἐφαπλοῖς ὑπὲρ ἔννοιαν· καὶ σκέπεις τὸν λαόν σου νοερῶς, ἐκ πάσης τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς· σὲ γὰρ σκέπην καὶ προστάτιν καὶ βοηθὸν κεκτήμεθα βοῶντές σοι· Δόξα τοῖς μεγαλείοις σου Ἀγνή, δόξα τῇ θεῖᾳ Σκέπῃ σου, δόξα τῇ πρὸς ἡμᾶς σου προμηθεΐᾳ Ἀχραντε».

Ε"κλεισαν σήμερα 32 χρόνια ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη, ποὺ γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα ἡ φυλὴ μας ἀπέδειξε στὴν οἰκουμένη τὴν ὑπεροχὴ τοῦ Πνεύματος καὶ τῆς Ἀρετῆς μπροστὰ στὴν ὕλη καὶ στὴ βία. Στὰ καταματωμένα βουνὰ τῆς Βορείου Ἡπείρου γράφτηκε τότε μιὰ ἀπὸ τίς μεγάλες ἱστορικὲς σελίδες τῆς Πατρίδος μας.

Ἐκθαμπα μάτια παρακολούθησε τὴ μικρὴ Ἑλλάδα, ποὺ, μόνη της σχεδόν, δεχόταν τοῦ ἀγριεμένου ἀνέμου τίς καταστροφές καὶ μαχόταν δίχως ἐφόδια γιὰ τὴν προαιώνια τιμὴ της καὶ τὴν ἐλευθερίᾳ της.

Τὸ φωτεινὸ παράδειγμά της, οἱ ἥρωϊκοὶ της ἀναβαθμοὶ καὶ τὰ θαύματα τῆς πίστεως ποὺ ἐπιτελοῦσε προξενοῦσαν, στ' ἀλήθεια, τὸ θαυμασμὸ καὶ τὴν ἀναγνώρισι δλων τῶν βουβῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὥστε νὰ λένε ὅτι οἱ ἥρωες πολεμοῦν σὰν Ἕλληνες».

Ἐνας ἥχος μονάχα ἀκούγεται πέρα ὡς πέρα στὰ βουνά, στὶς θάλασσες καὶ στὰ φαράγγια. Ἐνας ἥχος γεμίζει τοὺς αἰθέρες: ὁ ἥχος τῆς νίκης τοῦ πνεύματος! Τοῦ θριάμβου, ποὺ πραγματοποιεῖται τόσο ἀπλά καὶ τόσο τα-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 155 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7-8 τεύχους.

πεινά από ἀληθινούς ἥρωες τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, πάνω σὲ κεῖνα τὰ χιονισμένα καὶ τραχιὰ βουνά.

*

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὶς μάχες, τοὺς νεκροὺς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ πολέμου, ποὺ μᾶς ἐξασφάλισαν τὴν ἱστορικὴ μας συνέπεια καὶ συνέχεια, μέσα στὴν πορεία τοῦ κόσμου, ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου στάλαξε στὶς καρδιές καὶ μιὰν ἀνείπωτη περηφάνεια! Τὴν περηφάνεια γιὰ τὴν μοναδικὴ ἀγάπη καὶ τὴ συνεχῆ προστασία ποὺ μᾶς ἔδειξε, στοὺς δύσκολους ἐκείνους καιροὺς, ἡ Θεοτόκος! Γιὰ τὴ μητρικὴ παρουσία της ποὺ μέρα καὶ νύχτα ἦταν παρηγοριὰ καὶ ἐλπίδα τοῦ λαοῦ, ποὺ μάχεται «μὲ τὸ δαυλὸ καὶ τὸ σταυρό».

Ἡ νίκη μας αὐτὴ δὲν ὑπῆρξε μιὰ ὥραία λέξι οὔτε ἓνα συνηθισμένο γεγονός! Ἀλλὰ μιὰ ἔμπρακτη ἀπόδειξι τῆς προστασίας αὐτῆς τῆς «Ὑπερμάχου Στρατηγοῦ», ποὺ δὲν ἔλειψε ποτὲ ἀπὸ τὸ πλευρὸ τῶν ἡρωϊκῶν παιδιῶν τοῦ Σαράντα.

Ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου, ἡ πρώτη μέρα τοῦ πολέμου, ἦταν κιόλας μιὰ νίκη. Ἦταν ἓνας θρίαμβος τῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἐνότητος γύρω ἀπὸ τὴν Παναγία, ποὺ στὶς σκοτεινὲς ὥρες δίνει στὸν πιστὸ ἐλπίδα. Γεμίζει τὴν ψυχὴ μὲ γλυκειὰς προσδοκίες.

Γιατί, τί ἄλλο μπορεῖ νὰ εἶναι ὅλες αὐτὲς οἱ σελίδες προσφορᾶς καὶ αὐτοθυσίας τοῦ Γένους μας, ποὺ χτυποῦν πάντοτε στὸν ἴδιο ρυθμὸ καὶ ἔχουν τὸ ἴδιο πάθος γιὰ τὴν ἐλευθερία, τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἀγάπη; Ἔτσι καὶ ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου εἶναι ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ συνέχεια καὶ συνέπεια τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴ Θεοτόκο, ποὺ ὁ λαὸς μας τιμᾷ καὶ σέβεται μὲ ὅλη τὴν καρδιά του.

(Συνεχίζεται)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΕΡΟΥΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

283. Μετά τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου κατὰ τὴν θεϊαν λειτουργίαν τὸ ἀσπάζεται μόνον ὁ λειτουργὸς ἢ ἐπιτρέπεται νὰ τὸ δίδωμεν πρὸς ἀσπασμὸν καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς; (Ἐρώτησις Αἰδес. Ἰ. Πουλῆ).

Κατὰ τὴν ἰσχύουσα σήμερα πράξι, κατὰ τὴν θεία λειτουργία μετὰ τὴν ἀνάγνωσι τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς ὁ ἀναγινώσκων αὐτὴν διάκονος (ἢ ὁ ἱερεὺς) ἀσπάζεται τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιον, ὅπως εἶναι ἀνοιχτό. Κλειστὸ ἀσπάζεται τὸ ἱερὸ βιβλίον ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ ἀρχιερεὺς, ποῦ τὸ ὑποδέχεται στὴν ὥραία πύλη. Καὶ ὁ μὲν ἀσπασμὸς ἀπὸ τὸν ἀναγινώσκοντα δὲν μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ χειρόγραφα, ὁ ἀσπασμὸς ὅμως ἀπὸ τὸν ὑποδεχόμενον αὐτὸ ἱερέα μαρτυρεῖται, ἤδη τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ἀπὸ τὸν κώδικα Σινᾶ 1020: «Καὶ μετὰ τὸ πλήρωμα (τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου) ἀπέρχεται ὁ διάκονος πρὸς τὸν ἱερέα καὶ ἀσπάζεται τὸ Εὐαγγέλιον ὁ ἱερεὺς». Στὴν ἀρχιερατικὴ λειτουργία ἢ πράξις αὐτὴ μαρτυρεῖται ὁμοίως καὶ ἀπὸ τὰ χειρόγραφα: μετὰ τὴν ἀνάγνωσι τοῦ Εὐαγγελίου ὁ ἀρχιερεὺς κατήρχετο ἀπὸ τὸ εὐθύθρονον (ὅπου ἰστάμενος ἤκουε τὸ Εὐαγγέλιον) αὐτὸ δὲ ἀναγνούς τὸ Εὐαγγέλιον διάκονος, κατερχόμενος τοῦ ἄμβωνος, πρόσσει-τῷ ἀρχιερεῖ, ἄρτι κατελθόντι τοῦ συνθρόνου καὶ ἐγγίζοντι τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ καὶ δίδωσιν αὐτῷ ἀσπασάσθαι τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁ δὲ ἀσπασάμενος αὐτὸ καὶ εἰπὼν πρὸς αὐτὸν Ὁ Θεὸς καὶ εὐλογήσας αὐτόν, ἵσταται...» (κώδ. Ἀθηνῶν 754, Ἀγ. Σάββα 362).

Ἐνῶ ὅμως τόσο λεπτομερῶς, καθὼς εἶδαμε, περιγράφεται ἀπὸ τὰ χειρόγραφα ὁ ἀσπασμὸς τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τὸν λειτουργὸν ἱερέα ἢ ἀρχιερέα, πουθενὰ δὲν γίνεται λόγος γιὰ ἀσπασμὸν τοῦ καὶ ἀπὸ τὸν λαόν. Δὲν προσεφέρετο ἄρα γε τὸ Εὐαγγέλιον πρὸς ἀσπασμὸν καὶ στὸν λαὸν μετὰ τὴν ἀνάγνωσί του; Ἡ μόνη σαφὴς μαρτυρία μᾶς δίδεται ἀπὸ τὸ πατερικὸν ἔργον «Λόγος περιέχων ἅπαναν ἱστορίαν καὶ λεπτομερῆ ἀφήγησιν πάντων τῶν ἐν τῇ θεῇ λειτουργίᾳ τελουμένων», ποῦ ἀποδίδεται στὸν Σωφρόνιον Ἱεροσολύμων: «Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν πτύξας αὐτὴν («τὴν κέλευσιν», δηλαδὴ τὸ Εὐαγγέλιον) ὁ ἀναγνούς, κατέρχεται διδοὺς πᾶσιν ὡς υἱοῖς ἀσπάζεσθαι αὐτὴν» (κεφ. ιη'). Γιὰ τοὺς λειτουργικοὺς τύπους τῆς Δύσεως ἔχομε πολλὰ μαρτυρία, πῶς ἤδη ἀπὸ τὸν Ι' αἰῶνα καὶ ὡς τὸν ΙΗ' τοὐλάχιστον τὸ Εὐαγγέλιον ἠσπάζοντο μετὰ τὴν ἀνάγνωσί

του ἐκτός ἀπὸ τῶν λειτουργῶν καὶ οἱ ἄλλοι κληρικοί καὶ οἱ λαϊκοί, ποὺ παρευρίσκοντο στὴν θεία λειτουργία. Τὸ ἴδιο καὶ στὴν λειτουργία τῶν Κοπτῶν τῆς Αἰγύπτου τὸ Εὐαγγέλιο ἀσπάζονται οἱ ἱερεῖς ἀνοιχτὸ καὶ ὁ λαὸς τυλιγμένο σὲ ἓνα εἰδικὸ κάλυμμα.

ἽΟλα αὐτὰ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν μαρτυρία τοῦ Σωφρονίου δείχνουν πὼς καὶ στὰ μέρη μας ἴσχυε τὸ ἴδιο καθεστῶς, κατὰ τόπους τουλάχιστον. Ἀπόδειξις αὐτοῦ εἶναι ἡ ζωντανὴ παράδοσις, ποὺ διατηρήθηκε ὡς τις ἡμέρες μας. Οἱ παλαιότεροι ἐνθυμοῦνται, ὅτι κατὰ τὴν ἀνάγνωσι τοῦ Εὐαγγελίου πολλοὶ πλησίαζαν τὸν ἱερέα, ἐκλιναν τὰ κεφάλια ἢ καὶ τὰ γόνατά των κάτω ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ μετὰ ὅλοι τὸ ἠσπάζοντο. Σήμερα, ἰδίως στὰ χωριά ἢ σὲ ἰδιωτικὲς λειτουργίες, ἐξακολουθεῖ νὰ γίνεται τὸ ἴδιο, ἀλλὰ σὲ μικρότερα κλίμακα. Στὶς πόλεις ἔχει σχεδὸν ἐκλείψει. Ὁ ἀσπασμὸς τοῦ Εὐαγγελίου, ποὺ γίνεται κατὰ τὴν ψαλμωδία τοῦ 50οῦ ψαλμοῦ κατὰ τὸν ὄρθρο τῆς Κυριακῆς, ἴσως προῆλθε ἀπὸ μεταφορὰ τοῦ ἀσπασμοῦ ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο τῆς θείας λειτουργίας. Ἴσως ὅμως νὰ ἔχουμε τὴν ἰδίαν πρᾶξι καὶ στὶς δύο αὐτὲς ἀναγνώσεις τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ στὸν ὄρθρο διατηρήθη ὁ ἀσπασμὸς, στὴν λειτουργία ὅμως περιορίσθη, προφανῶς γιὰ τὴν ἀταξία, ποὺ προκαλοῦσε ἡ μετακίνησις τῶν πιστῶν.

Καὶ σήμερα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἰδίᾳ ἱερεῖς δὲν βλέπουν «μὲ καλὸ μάτι» τὸν ἀσπασμὸ τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ τὴν θεία λειτουργία, λόγῳ ἀκριβῶς τῶν μετακινήσεων τῶν πιστῶν, τῆς καθυστερήσεως, ἀκόμη καὶ τῆς χασμωδίας, ποὺ προκαλεῖται στὴν ἀκολουθία, ἀφοῦ κατὰ τὴν ὥρα ἐκεῖνη δὲν προβλέπεται ἡ ψαλμωδία κάποιου ὕμνου, ὅπως στὸν ὄρθρο τῶν Κυριακῶν, ποὺ νὰ καλύπτῃ τὸν χρόνον τοῦ ἀσπασμοῦ. Τὸ ζήτημα πάντως δὲν εἶναι τόσο ὀξύ, ὅσο ἀπὸ μερικοὺς νομίζεται, ἀφοῦ σιγὰ-σιγὰ μόνο του ὑποχωρεῖ καὶ βαθμηδὸν τείνει νὰ ἐκλείψῃ. Καὶ ὅπου ἀκόμη διατηρεῖται, εἶναι τόσον ὀλίγοι οἱ προσερχόμενοι, ποὺ ὁ κίνδυνος τῆς καθυστερήσεως, τῆς χασμωδίας ἢ τῆς ἀταξίας περιορίζεται στὸ ἐλάχιστο. Δὲν νομίζω, ὅτι θὰ ἦταν σκόπιμο νὰ ἀρνηθῇ ὁ ἱερεὺς τὸν ἀσπασμὸ στοὺς προσερχομένους πιστοὺς. Πρόκειται γιὰ ἓνα λείψανο μιᾶς παλαιᾶς πράξεως, ποὺ πρέπει νὰ τὸ ἰδοῦμε μὲ συμπάθεια. Ἐχει ἐξ ἄλλου τὸ νόημά του εἶναι ἐκδήλωσις υἱικῆς τιμῆς καὶ ἀγάπης, καθὼς εἶδαμε στὴν ἐρμηνεία τοῦ Σωφρονίου («ὡς υἱοῖς ἀσπάζεσθαι») καὶ μία ἁγιαστικὴ ἐπαφὴ τῶν πιστῶν πρὸς τὸν διὰ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου εἰκονιζόμενο καὶ λαλοῦντα Χριστὸ, ἀφοῦ δι' αὐτοῦ παρασκευάζεται καὶ προκαθαίρεται ὁ πιστὸς «πρὸ τοῦ μεγάλου τῶν μυστηρίων ἁγιασμοῦ» (Νικολάου Καβάσιλα, Ἐρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας, 16 καὶ 22). Φ.

Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς

ΕΝΑ ΠΕΤΡΑΔΙ ΜΕ ΚΡΥΦΟ ΦΩΣ

«Ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίον ἐμπροσθεῖται εἰς αὐτὸν» (Παροιμ. Σολομ. κοτ' 27). Νὰ ἔνα βιβλικὸ ἀπόφθεγμα, ποὺ φαίνεται κάπως φθηνῆς ποιότητος, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα πολύτιμα πετράδια τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ. Τὸ νόημά του εἶναι ἐντελῶς πρακτικόν. Θὰ ταίριαζε σὲ κάθε εἴδους κοινωνικὴ φιλοσοφία. Δὲν μοιάζει καθόλου θεολογικὸ ἢ ἀποκαλυπτικόν. Μπορεῖ νὰ ἦταν ἕνα ρητὸ ἐνὸς φιλοσόφου. Ἡ ἀκόμη καὶ μιὰ λαϊκὴ παροιμία.

Ἐποῦ, εἶναι· Οἱ Πατέρες διδάσκουν ὅτι παντοῦ τῆς Ἀγίας Γραφῆς λάμπει τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὅτι καὶ ἡ ἐλάχιστη ἵνα της εἶναι ποτισμένη ἀπὸ θεῖο φῶς. Ὅλα τὰ λόγια της ἀνάγουν τὸν νοῦ καὶ τὴν καρδίαν μας στὶς οὐράνιες σφαῖρες, σὲ μιὰ θεολογικὴ πραγματικότητα.

Ἐδῶ, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ κοινωνικὴ διαπίστωση, ἔχουμε καὶ μιὰ ἄνωθεν βεβαίωση. Ἡ ἀνθρώπινη πείρα συγκομίζει πολλὰ συμπεράσματα. Ἐνα καὶ αὐτὸ τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος. Ἀλλὰ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς τοῦ Ἰσραὴλ δὲν εἶναι ἕνας θύραθεν σοφός. Εἶναι Προφήτης, δηλαδὴ θεόπνευστος διδάσκαλος. Τὸ ἀπόφθεγμά του λοιπὸν πρέπει νὰ περιέχῃ κάτι παρὰ πάνω ἀπὸ ὅ,τι θὰ παρατηροῦσε στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἢ πείρα. Καὶ τὸ περιέχει.

Ἄν συμβαίη νὰ πέφτῃ κανεὶς στὸν λάκκο, ποὺ ἔσκαψε γιὰ τὸν ἐχθρό του, δὲν εἶναι τυχαῖο γεγονός. Ἐνα γεγονός, ποὺ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες θὰ τὸ κατέτασαν στὴν τραγικὴ εἰρωνείαν. Εἶναι ἕνα γεγονός θείας οἰκονομίας. Ὁ Κύριος ἐπιτρέπει νὰ συμβαίη.

Θέλοντας νὰ κάνουμε κακὸ στὸν διπλανό μας, στὸν ἀδελφὸ μας στρεφόμεστε ἐναντίον τῆς πρώτης καὶ μεγάλης ἐντολῆς, τῆς ἐντολῆς τῆς ἀγάπης. Προσβάλλουμε ἔτσι τὸν ἴδιο τὸν Θεό.

Τί μᾶς ἐντέλλεται τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Υἱοῦ του; Νὰ ἀγαπᾶμε τὸν πλησίον μας ὡς ὁ αὐτὸς ἐαυτὸς μας. Ὅταν λοιπὸν παθαίνουμε οἱ ἴδιοι ὅ,τι ἐτοιμάσαμε ἐναντίον τοῦ πλησίον μας, παρῶνουμε ἕνα καιρὸν δίδαγμα. «Ὁ σὺ μοσεῖς, ἐτέρω μὴ ποιήσης». Ὅ,τι δὲν θὰ ἤθελες νὰ σοῦ κάνουν οἱ ἄλλοι, μὴ τὸ κάνῃς στοὺς ἄλλους. Ὁ καθένας ἀγαπᾷ τὸν ἐαυτὸς του. Δὲν

θέλει νὰ τὸν ἀδικοῦν, νὰ τὸν θίγουν μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο. Τὸ ἴδιο θὰ ἔπρεπε νὰ σκέπτεται καὶ γιὰ τὸν πλησίον του, ἂν τὸν ἀγαποῦσε ἀληθινὰ σὰν τὸν ἑαυτό του. Ὡστόσο, τυφλωμένος ἀπὸ τὰ πάθη, τὸν ἀδικεῖ, τὸν κακοποιεῖ. Πῶς θὰ καταλάβῃ τὸ φοβερὸ σφάλμα του; Ἄν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ δὲν τὰ παραδέχθηκε, θὰ παραδεχθῇ τὰ γεγονότα. Θὰ πάθῃ ὅ,τι πῆγε νὰ κάνῃ στὸν πλησίον του. Καὶ τότε, ὑπάρχει ἐλπίδα νὰ πάρῃ τὸ μεγάλο μάθημα. Νὰ ἀντιληφθῇ αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Ἀπόστολος: «Οἱ πολλοὶ ἔν ἐσμεν». Ὅτι δὲν μπορεῖς νὰ ἀγαπᾷς ἀλλοιῶς τὸν ἑαυτό σου παρὰ ἀγαπῶντας τὸν πλησίον σου.

Τοῦ σκάβεις τὸν λάκκο καὶ πέφτεις ὁ ἴδιος μέσα. Σοῦ ἀρέσει; Ὁχι. Μάθε λοιπὸν — σοῦ λέγει μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Θεὸς — τί σημαίνει νὰ «ἀγαπᾷς τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Ἄφησα νὰ σοῦ τὸ ποῦν τὰ ἴδια τὰ πράγματα, γιὰ νὰ σὲ κάνω νὰ ἀνανήψης.

Πρέπει νὰ εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ὁ Θεὸς σπάνια ἀφήνει τὴ δικαιοσύνη του νὰ μιᾷ μόνη. Συχνά, φαίνεται σκληρὸς γιὰ νὰ μᾶς συνειτίση. Καί, ἀπὸ ὅλα, πρὸ πολὺ συνειτίζουν ὅσα μᾶς δείχνουν τὴν ἀνταπόδοση τῶν ἀνομιῶν μας.

Μαχαίρι ἔδωσε, μαχαίρι θὰ λάβῃς, προειδοποίησε ὁ Ἰησοῦς τὸν Πέτρο, στὸν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ. Ἐνα ὑπόμνημα αὐτὸς ὁ λόγος στὸ σολομώντειο ρητό. Ὅπως ἐκεῖνο τὸ περίεργο ὄπλο τῶν ἰθαγενῶν τῆς Αὐστραλίας — τὸ μπύμεραγκ —, τὸ κακό, ποὺ κατευθύνουμε ἐναντίον τοῦ συνανθρώπου μας, γυρίζει ὀλοῖδιο σ' ἐμᾶς. Ἔτσι συναισθανόμαστε τί πῆγαμε νὰ κάνουμε.

Ρίχνει λοιπὸν ὁ ἀγαθὸς Κύριος στὴν ψυχὴ τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἓνα σωτήριο φῶς προειδοποιητικὸ μὲς ἀπὸ τὴ Γραφή. Καὶ μὲς ἀπὸ τὰ γεγονότα, φωτίζει αὐτὴν τὴν ψυχὴ μὲ τὸ ἐμπύθιο τῆς ἀνταποδόσεως.

Ὁχι, δὲν εἶναι μόνο δίκαιος. Ἄν ἄφηνε τὴ δικαιοσύνη του χωρὶς τὴν παιδεία, ποῖος θὰ γλύτωνε; «Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, τίς ὑποστήσεται;». Χρησιμοποιεῖ καὶ τὴ δικαιοσύνη του γιὰ τὸ καλὸ μας. Γιὰ νὰ μᾶς βγάλῃ ἀπὸ τὴν ἄορασία τῆς ἁμαρτίας. Γιὰ νὰ μᾶς φέρῃ σὲ μετάνοια.

Τὰ μέσα πάθῃ μας καὶ οἱ ἀπ' ἔξω πειρασμοὶ ὀδηγοῦν τὴν ψυχὴ στὴν κακοποιΐα. Ἄλλὰ ἡ Γραφή μᾶς ἐποσημαίνει τὸν κίνδυνο. Ὅ,τι κακὸ συλλογίζεσαι νὰ κάνῃς, θὰ τὸ βρῆς ὁ ἴδιος. Ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀδικία εἶναι, σὲ τελευταία ἀνάλυση, μιὰ αὐτοχειρία. Πλήττεις ἐκεῖνον καὶ ὅμως πλήττεις τὴ δική σου ὑπαρξῆ. Θύμα σου δὲν εἶναι ὁ ἄλλος, ἀλλὰ σύ.

“Όταν ὁ Θεὸς μᾶς λέγει ὅτι πρέπει νὰ ἀγαπᾶμε τὸν πλησίον μας, μᾶς λέγει νὰ ἀγαπᾶμε τὸν ἑαυτό μας. Μακάριος ὅποιος τὸ καταλαβαίνει αὐτό. Δὲν θὰ τὸν κατασιπῆ ἡ ἀπώλεια. Δὲν θὰ βρεθῆ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑδέμ. Ἄλλὰ καὶ ἐδῶ στὴ γῆ, εὐλογημένη θὰ εἶναι ἡ ζωὴ του.

Ἡ Πρόνοια βρίσκει πολλοὺς τρόπους γιὰ νὰ φρονηματίζη τὸν ἄνθρωπο. Ἐνας ἀπ’ αὐτοὺς εἶναι καὶ τὸ νὰ τὸν βρίσκουν τὰ κακά, ποὺ ἐτοίμασε γιὰ τοὺς ἄλλους. Τὸ νὰ «ἐμπίπτῃ εἰς ὃν βόθρον ὤρυξε τῷ πλησίον». Δὲν εἶναι τιμωρία καὶ συντριβή. Εἶναι παιδεία Κυρίου. Δὲν εἶναι τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ ὅσο εἶναι τῆς ἀγάπης του φανέρωμα.

Στὴν ἀρχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Σολομῶντος, ὁ Κύριος τοῦ ἔδωσε αὐτῇ τὴ σοφία καὶ σύνεση, ποὺ μᾶς φωτίζει καὶ ἐμᾶς μὲς ἀπὸ ὅσα ἔγραψε ὁ ἀληθινὰ σοφὸς ἐν Θεῷ ἐκεῖνος βασιλιάς. Καὶ τοῦ τις ἔδωσε, γιὰτὶ ὁ Σολομῶν δὲν τοῦ ζήτησε «τὴν ψυχὴν τῶν ὑπεναντίων» (Β΄ Παραλ. α΄ 11), ἀλλὰ καρδιά ἀγαθὴ καὶ πρόθυμη νὰ κἀνῃ πάντα τὸ καλὸ στοὺς ἄλλους, ἀκόμη καὶ στοὺς ἐχθρούς.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Κ. Γ. Μπόνη, Καθ. τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Συμπόσιον Πατέρων, ἡ καλουμένη Β΄ Ἐπιστολὴ Κλήμεντος Ρώμης πρὸς Κορινθίους.— **Ἐπίκαιρα**.— **Εὔαγ. Δ. Θεοδώρου**, Καθ. τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν, Ἡ περὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς βάπτισις τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. — **Ι. Κ.**, Ἡ ποιμαντικὴ ἡσυχία. — **Ἀρχιμ. Χριστοδ. Παρασκευαΐδου**, Ὁ μοναχικὸς βίος εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα. — **Ἀρχιμ. Ἀμβροσίου Λενῆ**, Ἡ ἀφοβία καὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. — **Ἀρχιμ. Τιμοθ. Τριβιζᾶ**, Ποιμαντικὰ μέτρα διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ Χιλιασμοῦ. — **Πρεσβ. Κωνστ. Πλατανίτου**, «Ἐορτολόγιον». — **Πρεσβ. Ἀντ. Ἀλεβιζοπούλου**, Ἐνοριακὰ, Προσκλητήριον Διακονίας. — **Γ. Π. Πατρώνου**, Ἐκκλησία καὶ κόσμος. — **Δημ. Φερούση**, Ἡ Σκέπη τοῦ κόσμου. — **Φ.**, Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὰς, κανονικὰς καὶ ἄλλας ἀπορίες. — **Βασ. Μουστάκη**, Ἐνα πετράδι μὲ κρυφὸ φῶς.

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἰασιῶ 1, Ἀθῆναι 140. Προϊστάμ. Τυπογρ. Ἰωάννης Μιχαήλ. Ἀναστασάκη 3 Ζωγράφου. Τηλ. 787978.